

UNIVERZITET SINGIDUNUM

*Departman za
poslediplomske studije i međunarodnu saradnju*

MASTER RAD

PRANJE NOVCA I COMPLIANCE FUNKCIJA

Mentor:

Prof. dr Miroljub Hadžić

Kandidat:

Uroš Čukić

400976/2011

Beograd, 2014.

SADRŽAJ

UVOD	2
1 POJAM PRANJA NOVCA I FAZE U PROCESU PRANJA NOVCA	7
2 ATRAKTIVNE DELATNOSTI ZA PRANJE NOVCA	12
3 PRANJE NOVCA ELEKTRONSKIM PUTEM	14
4 ODGOVORNOST BANAKA I UPRAVE ZA SPREČAVANJE PRANJA NOVCA... ..	19
4.1 INSTRUMENTI PRVOKLASNIH BANAKA KAO SREDSTVO ZA PRANJE NOVCA.....	22
4.2 PREVARE SA INSTRUMENTIMA PRVOKLASNIH BANAKA	24
5 COMPLIANCE FUNKCIJA U BANKAMA	26
5.1 ODBRANE ZA EFEKTIVNI PROCES UPRAVLJANJA RIZIKOM U BANKAMA	26
5.2 COMPLIANCE FUNKCIJA I INTERNA KONTROLA BANKE	30
5.3 UPRAVLJANJE RIZICIMA U BANKAMA	31
5.4 USPOSTAVLJANJE COMPLIANCE FUNKCIJE	35
5.5 RIZIK USKLAĐENOSTI KAO KLJUČNI RIZIK U BANKAMA	37
5.6 PROGRAM PRAĆENJA USKLAĐENOSTI POSLOVANJA BANKE.....	41
5.7 OSNOVNE AKTIVNOSTI COMPLIANCE FUNKCIJE.....	42
5.8 IZVEŠTAVANJE O REALIZACIJI PLANIRANIH AKTIVNOSTI.....	44
5.9 OBUKA I USAVRŠAVANJE ZAPOSLENIH U BANCIMA.....	45
5.10 KORELACIJA COMPLIANCE FUNKCIJE SA DRUGIM ORGANIZACIONIM JEDINICAMA BANKE	
46	
5.11 POLITIKA USKLAĐENOSTI	48
5.12 ODGOVORNOST ODBORA DIREKTORA I VIŠEG MENADŽMENTA	48
6 SUPROTSTAVLJANJE PRANJU NOVCA	50
7 MEĐUNARODNA I DOMAĆA REGULATIVA U OBLASTI PRANJA NOVCA	53
8 PRILOG – ISTRAŽIVAČKI RAD	55
8.1 PRIMER 1	55
8.2 PRIMER 2	61
8.3 PRIMER 3	63
ZAKLJUČAK	66
LITERATURA.....	68

UVOD

Predmet istraživanja u ovom radu čine pranje novca i bankarska funkcija Compliance.

Pranje novca sve više postaje problem globalne ekonomije jer dovodi do negativnih pojava na privredna kretanja i društvene tokove kao što su korupcija (koja predstavlja opasnu pretnju državnoj samouverenosti, radu javnih ustanova, autoriteta državne vlasti što samim tim direktno prouzrokuje štetu nacionalnoj ekonomiji, dok se kao propratne pojave pranja novca javljaju i povećana poreska evazija, izbegavanje zakonske regulative, pojava krijumčarenja i prenos ogromnog dela finansijskih sredstava u inostranstvo, što direktno povećava poreski pritisak na poreske obveznike – prema nekim procenama samo u Evropskoj Uniji se godišnje izgubi oko 125 milijardi evra kao posledica korupcije¹), narušavanje zdravih finansijskih tržišta, oprani, odnosno kriminalizovani novac se velikim delom koristi za korumpiranje službenika finansijskih tržišta čime se uzrokuje nepopravljiva šteta finansijskim institucijama i tržišnom kredibilitetu, a takođe se uspešno korumpiraju delovi finansijskog sistema i erozira bankarski sistem.

Pranje novca sistematski ruši ekonomske institucije tržišne privrede uz narušavanje demokratske političke strukture i podriva političku stabilnost zemlje, a zbog pravne nestabilnosti i pojačane korupcije smanjuje interese stranih investitora za ulaganje u određenu nacionalnu privredu.

Istorija pranja novca je duga, a sam problem je istaknut već na početku prošlog veka na konferenciji u Šangaju 1906. godine² koja je sazvana da bi se razmatralo sprečavanje upotrebe narkotika. Zatim sledi pritisak da se učini povodom pranja novca koji je vezan za trgovinu narkoticima, pedesetih godina prošlog veka, kada su se pojavili prvi znaci da Sjedinjene Američke Države kreću u rat protiv narkotika. Ipak, iako odavno poznat i upotrebljavan, termin „pranje novca“ se po prvi put upotrebljava u dokumentu „Bečka konvencija“. Pretpostavka je da sam termin potiče još iz dvadesetih godina prošlog veka kada je u Sjedinjenim Američkim Državama bila zabranjena upotreba i prodaja alkohola, a novac

¹ www.b92.net

² Claessens Roger, Sprečavanje pranja novca, Udruženje banaka Srbije, Beograd, 2006. godina

zarađen od te zabranjene trgovine je bio recikliran kroz posebno za tu svrhu osnovane mreže „perionica“.

Pranje novca je proces kojim se želi zametnuti svaki trag pravog izvora nezakonito stečenog novca, pri čemu se iskorišćava finansijski sektor, a sve češće nefinansijski sektor i struke. Taj proces obuhvata prikrivanje prave prirode i izvora novca, pretvaranje i prenos imovine u smislu prikrivanja njenog protivzakonitog porekla, odnosno nabavku, posedovanje ili upotrebu imovine koja je proizašla iz kaznenog dela odnosno sudelovanja u istom, povezanost, pokušaj pomaganja, podsticanja i omogućavanja izvršenja bilo koje nezakonite radnje. Prljavim novcem smatra se svaki novac koji je stečen kaznenim delom i sva imovina koja je proizašla iz tog novca.

„Pranje novca“ u stvari predstavlja transformisanje protiv zakonito dobijenog novca u novac koji se čini zakonito stečenim. Sam proces privatizacije u zemljama u tranziciji može ozbiljno da bude narušen uticajem kriminalnih grupa koje ostvaruju ogromne profite iz nelegalnih delatnosti. Ove grupe često plaćaju mnogo više novca za državna preduzeća i na taj način se iz procesa privatizacije izbacuju ona preduzeća ili zainteresovani pojedinci koji predstavljaju direktne učesnike u procesu proizvodnje i koji su spremni da svoje poslovanje nastave na način kako je to uređeno pozitivnim propisima zemlje³. Samo tokom procesa privatizacije imali smo nebrojene slučajeve primera pranja novca. Sam proces pranja novca nikad ne prestaje, bez obzira kroz koliko je faza i transformacija prošla dobit od kriminala , takva dobit nikad nije legalna u odnosu na zakon.

Institucije koje učestvuju u „pranju novca“ su banke, osiguravajuća društva, menjačnice, štedionice i kockarnice. Takođe, u nacionalnim okvirima postoje različiti načini „pranja novca“ a najznačajniji među njima su: pranje novca u bankarskom poslovanju (kao na primer zloupotreba privatnih usluga, upotreba korespodentnih računa i slično), „offshore“ bankarstvo (uglavnom se sastoji od u libelarnijem odnosu tretiranja i same kontrole „pranja novca“), pranje novca u raznim oblastima ekonomske delatnosti (zloupotreba hartija od vrednosti, zloupotreba transmitera novca, korišćenje tržišta zlata, zloupotrebe međunarodnog robnog prometa i slično) i savremene tendencije u „pranju novca“ (zloupotrebe kartica za odlaganje novca, korišćenje Internet bankarstva, zloupotreba elektronske trgovine). U svetu se godišnje opere između tri i pet stotina milijardi dolara.

³ Barać Slobodan, Stakić Budimir, Ivaniš Marko, Praktikum za bankarstvo i finansije, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd, 2003. godina

Problemi stare svesti i sistemske samoidealizacije, nedostatka društvene kontrole finansijskih tokova i njihova netransparentnost, karakteristični za zatvorena i društva u tranziciji, često omogućavaju u spletu sa vanrednim društvenim i ekonomskim uslovima pojavu i razmah društveno opasnih fenomena, kakav je i pranje novca, koji ima pogubne posledice po ekonomiju svake države ukoliko se ne suzbija na adekvatan način.

Kao jedan od načina suzbijanja pranja novca, često se pominje compliance funkcija.

Ova funkcija se najbolje objašnjava kao oblast koja se bavi upravljanjem rizikom i usklađenosti poslovanja u banci. Compliance funkcija u bankama predstavlja oslonac bankarskog poslovanja i savremene banke je u potpunosti primenjuju na osnovu preporuka Bazelske komisije iz 2005. godine.

Compliance funkcija čini funkciju kontrole usklađenosti banke, odgovornosti rukovodioca organizacione jedinice kao i njene nadležnosti. Banka ima obavezu, sa aspekta uspostavljanja i vršenja funkcije kontrole usklađenosti poslovanja, da obrazuje organizacionu jedinicu, koja se bavi identifikovanjem, procenom, praćenjem, i upravljanjem rizicima usklađenosti poslovanja banke. Bankarsko poslovanje se danas ne može zamisliti bez ove funkcije i zato je predmet istraživanja u ovom radu od velikog teorijskog i praktičnog značaja.

Osnovni cilj ovog rada je da na celovit, sažet i razumljiv način istraži i što kvalitetnije prouči savremenu funkciju Compliance u bankama, kao sa teorijskog, tako i sa praktičnog aspekta. Proučavanje ove funkcije dovodi do boljeg razumevanja i praćenja usklađenosti i upravljanja rizikom u bankama. Banke se u okviru funkcije Compliance detaljno i kompletno bave ovom materijom i primenjuju je u praksi, tako da je cilj rada da na najefikasniji način, pronikne u sve najvažnije delove i karakteristike ove oblasti.

Osnovni cilj ovog rada je da istraži i što bolje prouči osnovne forme, tehnike, i posledice pranja novca, radi sticanja novog naučnog saznanja o ovoj društvenoj pojavi, kao i da na celovit, sažet i razumljiv način istraži i što kvalitetnije prouči savremenu funkciju Compliance u bankama, kako sa teorijskog, tako i sa praktičnog aspekta.

Naučni cilj je naučna diskripcija svih ili skoro svih elemenata procesa pranja novca i compliance funkcije.

Društveni cilj ovog istraživanja je obezbeđivanje validnih naučnih saznanja koja će moći da pomognu u odgovoru na pitanja o greškama činjenim u prošlosti, kao i u davanju odgovora kako da se u budućnosti ne čine iste greške.

Osnovna hipoteza: ukoliko u banci nisu organizaciono tehnološki, i sa stanovišta ljudskih resursa, dobro dostavljene Compliance i funkcija sprečavanja pranja novca, to dovodi do slučajeva pranja novca.

Posebna hipoteza 1: donošenje zakona o sprečavanju pranja novca je pretpostavka za efikasnu borbu protiv ove pojave.

Posebna hipoteza 2: obaveza banaka da brinu o sprečavanju pranja novca doprinosi efikasnijoj borbi protiv ove pojave.

U prikupljanju podataka korišćene su sledeće metode i tehnike: analiza sadržaja dokumenata i posmatranje dokumenata, i to kako primarne tako i sekundarne građe već izvršenih istraživanja.

Struktura rada prikazana je na sledeći način:

- UVOD – u uvodu je iznet predmet i polazište istraživanja, ustanovljeni su ciljevi istraživanja, postavljene su hipoteze, iznete su metode istraživanja i opisana je struktura rada;
- POJAM PRANJA NOVCA I FAZE U PROCESU PRANJA NOVCA – u ovom delu rada definisan je pojam pranja novca, navedene su faze u procesu pranja novca i detaljno su objašnjene;
- ATRAKTIVNE DELATNOSTI ZA PRANJE NOVCA – u ovom delu rada navedene su neke od atraktivnih delatnosti za pranje novca i objašnjeni su razlozi atraktivnosti tih delatnosti;
- PRANJE NOVCA ELEKTRONSKIM PUTEM – u ovom delu rada dat je osvrt na pranje novca putem informacionih tehnologija, kao i na moguće načine suzbijanja pranja novca elektronskim putem;
- ODGOVORNOST BANAKA I UPRAVE ZA SPREČAVANJE PRANJA NOVCA – u ovom delu rada opisano je na koji način banke i Uprava pomažu protiv pranja novca, navedeni su instrumenti prvoklasnih banaka kao sredstvo za pranje novca, kao i prevare sa instrumentima prvoklasnih banaka;

- **COMPLIANCE FUNKCIJA U BANKAMA** - ovaj deo rada analizira funkciju Compliance u bankama kroz analizu odbrane za efektivni proces upravljanja rizikom, korelaciju funkcija Compliance i interne kontrole, definisanjem upravljanja rizicima u bankama, uspostavljanjem Compliance funkcije, njenim aktivnostima, izveštavanju, obukama zaposlenih, korelaciji sa ostalim bankarskim funkcijama, objašnjenju Politike usklađenosti, kao i odgovornosti Odbora direktora i Višeg menadžmenta za efikasan rad Compliance u bankama.
- **SUPROTSTAVLJANJE PRANJU NOVCA** – u ovom delu rada navedene su mere, aktivnosti i postupci koje je potrebno preduzeti radi suzbijanja pranja novca;
- **MEĐUNARODNA I DOMAĆA REGULATIVA U OBLASTI PRANJA NOVCA** – u ovom delu rada navedeni su i objašnjeni neki međunarodni pravni akti, kojima su precizirane nedozvoljene aktivnosti, ali i mere suzbijanja pranja novca, a nabrojani su i neki zakoni Republike Srbije, kojima je uređena borba protiv organizovanog kriminala;
- **PRILOG** – ovaj deo je primer pranja novca u Razvojnoj banci Vojvodine, usled neefikasnog delovanja compliance funkcije;
- **ZAKLJUČAK** – u zaključku rada je dat osvrt na sam rad kao i na njegovu strukturu;
- **LITERATURA** – dat je spisak autora čija je literatura korišćena u radu, nabrojani su internet izvori i časopisi.

1 POJAM PRANJA NOVCA I FAZE U PROCESU PRANJA NOVCA

Definicija pranja novca odnosi se na transformaciju nelegalno dobijenog novca u novac koji se čini legalnim. Pored toga, to je i sakrivanje nelegalnog izvora prihoda ili njegova upotreba⁴. Pranje novca uopšteno podrazumeva rešavanje, pretvaranje ili čišćenje novca stečenog kriminalnim aktivnostima (na primer trgovinom droge), njegov prelaz preko međunarodnih granica (najviše u zemlje u kojima je droga proizvedena) i ponovno uključivanje tog novca u regularne novčane tokove⁵. S obzirom da se proces pranja novca po pravilu zbiva u tri faze i da se neretko širi preko međunarodnih granica, u čemu sudeluju manje ili veće grupe ljudi koje su stvorene ad hoc ili za trajnije delovanje, a prethodi mu određeno kazneno delo, proces pranja novca je veoma složen. Upravo zbog te složenosti u različitim izvorima pojavljuju se raznovrsne definicije pranja novca:

- Pranje novca je svaka tehnika usmerena na pretvaranje nepošteno i nezakonito stečenog prihoda tako da se čini kao poštena i zakonita zarada⁶
- Pranje novca označava aktivnost usmerenu na prikupljanje nepošteno ili nezakonito stečenih prihoda putem dopuštenih poslova⁷
- Pranje novca možemo najkraće definisati kao pretvaranje ilegalno ostvarene dobiti u prividno legalnu⁸
- Pranje novca obuhvata delatnosti usmerene na prikrivanje imovinske koristi ostvarene kriminalnim delom, uključivanje, deponiranje i drugo raspolaganje tim predmetima (novcem, vrednosnim papirima, draguljima i dr.), uz stvaranje privida legalne stečenosti tih predmeta⁹

⁴ Roger Classens, Sprečavanje pranja novca, Udruženje banaka Srbije, Beograd, 2006. godina

⁵ Bejaković Predrag, Pranje novca, Finansijska praksa, 1997. godina

⁶ Heršak, 1992. godina

⁷ Vukelić, 1994. godina

⁸ Novoselec Petar, „Kriminalno-političko značenje i pravno uređenje pranja novca“, Ekonomski fakultet, Beograd, 1996. godina

⁹ Giunio M, „Mere za sprečavanje novca“, Slobodno preduzetništvo, 1998. godina

- Pranje novca je finansijska transakcija stvorena za promicanje određenih nezakonitih aktivnosti ili za prikrivanje dobiti iz nezakonitih delatnosti¹⁰
- Termin pranje novca odnosi se na promenu oblika nezakonito stečenog novca tako da izgleda legalan. Osim toga, to je prikrivanje nezakonitog izvora prihoda ili njegovo korišćenje¹¹
- Tradicionalno se pranjem novca smatra (odvojeno od ostaloga) čišćenje prljavog novca proizašloga iz nezakonitih aktivnosti koje su u kolektivnoj svesti verovatno povezane s prodajom droge¹².

Pranje novca predstavlja veliku pretnju integritetu finansijskih ustanova (kao što je to na primer slučaj u Rusiji gde mafija nadzire mnoge od najvažnijih banaka u zemlji), koja dovodi u nepovoljan položaj privredne subjekte koji legalno posluju. Perači novca generalno ne nastoje ostvariti najvišu stopu dobiti na novac koji operu, već im je važnije mesto i investicija koje će im omogućiti najlakše i najbrže recikliranje „prljavog novca“. Novac može putovati iz zemlje sa dobrom ekonomskom politikom u kojoj se ostvaruju više stope dobiti u zemlje sa lošijom politikom i nižim prinosima na uložena sredstva. Tako se zbog pranja novca može dogoditi da se slobodni kapital ulaže manje racionalno što značajno može narušiti postojeće ekonomske tokove. Promena u potražnji novca, koja je rezultat pranja novca a koja se ne odražava u službenim pokazateljima, može na nacionalnom nivou izazvati nestabilnost kamata i kursa. Pranje novca, kao i ostale nezakonite aktivnosti, uslovljavaju regresivnu distribuciju dohotka i stvaranje velike potrošačke moći pojedinaca u uslovima opšte recesije čime se iskrivljuje struktura potrošnje i preobražava se postojeća socijalna struktura nastankom novih bogataša. Kao posledica velikih sredstava koja nastaju pranjem novca dolazi do porasta tražnje za luksuznom robom, povećanja cena nekretnina i nekih potrošačkih dobara, a što sve zajedno podstiče špekulacije i inflaciju.

Pranje novca osim što značajno ugrožava tržišnu privredu narušava i demokratsku političku strukturu i stabilnost zemlje (dobro su poznati slučajevi da su predstavnici određenih kokainskih kartela ili mafije pokušavali i ponekad uspevali dospeti u središnja tela vlasti određenih zemalja i potkupiti ih). Pranjem novca i korupcijom kao njegovom propratnom pojavom stvara se opasna pretnja državnoj suverenosti, autoritetu državne vlasti,

¹⁰ DeGabrielle Cynthia, Međunarodni naponi Sjedinjenih Američkih Država u borbi protiv pranja novca, Ministarstvo finansija Republike Hrvatske, 2001. godina

¹¹ Roger Classens, Sprečavanje pranja novca, Udruženje banaka Srbije, Beograd, 2006. godina

¹² Lilley Peter, Finansijska teorija i praksa, 2000. godina

narušavanju demokratskih vrednosti i javnih ustanova. Pranje novca neposredno utiče i na smanjenje transparentnosti i narušavanje zdravlja finansijskog tržišta koje predstavljaju važan faktor u funkcionisanju celokupne nacionalne privrede. Ovakav novac se često koristi za korumpiranje službenika finansijskog tržišta, prouzrokujući time dugotrajnu i teško popravljivu štetu kredibilitetu tržišta. Iz navedenih, a i iz drugih razloga, neophodno je stalno jačati zakonske odredbe protiv pranja novca, pri čemu to ne znači smanjivanje tradicionalne bankarske kontrole. Na međunarodnom nivou kretanje kapitala pod uticajem pranja novca može delovati destabilizirajuće zbog globalne prirode svetskog finansijskog tržišta, što dovodi do toga da finansijske teškoće koje nastanu na jednom mestu mogu vrlo lako da se prošire i na druge zemlje pretvarajući tako nacionalni problem u međudržavni. Organizovani kriminal može da bude i značajna pretnja međunarodnom miru i sigurnosti jer se veliki deo opranog novca koristi za finansiranje terorističkih aktivnosti. Prema grubim procenama koje postoje pretpostavlja se da se u svetu godišnje opere između 300 i 500 milijardi dolara.

Pranje novca je generički model koji identifikuje tri faze¹³:

- 1) Plasman ili predpranje, što je fizičko oslobađanje od gotovog novca;
- 2) Grananje ili glavno pranje, proces transfera sredstava preko raznih računa da bi se maskiralo njihovo poreklo i
- 3) Integracija ili sušenje/recikliranje, kretanje opranih sredstava u legitimne organizacije.

U određenom trenutku novac mora da prođe kroz banku, a način postupka za pranje novca je jednostavan – ne privući pažnju, ne pobrkati pitanja, koristiti mnogo paravana i posrednika. Strategije za pranje novca uključuju finansijske transakcije čiji je obim izuzetno profitabilan i veoma atraktivan za legitimna finansijska preduzeća. Pranje skreće tok novca od nelegalne privrede u veoma potrebne i dobrodošle investicije u legalnu privredu, a uopšteno govoreći pranje novca je u današnje vreme integrisano u 24-časovnu mrežu globalnih finansijskih transakcija. Značajna je i definicija Monetarnog instituta Luksemburga koja pod pranjem novca podrazumeva „svako delo , a naročito prikrivanje, maskiranje, pribavljanje, posedovanje, korišćenje, investiranje, kretanje, čuvanje ili transfer imovine koje zakon označi statusom specifične krivične radnje, izričito povezane sa krivičnim delom i

¹³ Roger Classens, Sprečavanje pranja novca, Udruženje banaka Srbije, Beograd, 2006. godina

radnjama određenim u tom zakonu, a koje se odnosi na dobit, što znači svaku ekonomsku povoljnost od drugih krivičnih radnji“¹⁴.

Prema drugom izvoru¹⁵ takođe postoje tri faze u procesu pranja novca, samo je razlika u nazivima faza, a to su:

- 1) Faza polaganja – predstavlja uplaćivanje gotovine iz kriminalnih poslova na račune pod okriljem neke legalne delatnosti, pri čemu se plaćanje uglavnom vrši u gotovom novcu (garaže, luksuzni butici, komisioni, restorani i slično) i kada se „prljav novac“ pomeša sa prihodima koji nastaju iz legalnog poslovanja smanjuje se mogućnost njegovog otkrivanja. Inače, trendovi pokazuju da u zemljama u tranziciji, sa slabom funkcijom nadzora i slabom kulturom nadzora, najčešće dolazi do pranja novca u fazi ulaganja i to tako što se kupuje firma koja će prikupljati prljav novac i uključivati ga u legalne tokove. Uplata „prljavog novca“ u banku može se obavljati osnivanjem fantomskih preduzeća koja inače ne posluju već samo služe kao sredstvo za uplatu gotovog novca na račune u bankama. Naredni način je usitnjavanje velikih suma novca među saradnicima koji ih zatim uplaćuju na račune u iznosima koji nisu predmet izveštavanja i posebnog praćenja pa samim tim i ne privlače pažnju bankarskih službenika. U novije vreme taj posao se završava i kupovinom, odnosno preuzimanjem firmi koje su u ozbiljnim finansijskim problemima i čiji računi treba da posluže samo kao čistač za novac koji je deponovan kod raznih finansijskih institucija.
- 2) Faza prikrivanja – u ovoj fazi se radi zametanja tragova novca brojnim transakcijama on prebacuje na račune širom sveta, a najpogodnije za to su „of šor“ računi investicionih i penzionih fondova. Na primer, neke ostrvske zemlje nazivaju sebe poreskim rajem jer se ne preispituje poreklo novca, a kriminalom se označavaju samo one radnje koje se obave na njihovoj teritoriji, što u suštini znači da se mora poslovati po zakonu ali se ne preispituje odakle novac dolazi (na Sejšelimima se uz ulog od milion dolara u osnivanje firme može dobiti i državljanstvo).
- 3) Faza integracije – je poslednja faza u procesu pranja novca i u njoj novac ulazi u legalne tokove, a trenutno najpopularniji metod je kupovina nekretnina, a vrlo je

¹⁴ Roger Classens, Sprečavanje pranja novca, Udruženje banaka Srbije, Beograd, 2006. godina

¹⁵ Stakić Budimir, Međunarodne finansije, Univezitet Singidunum, Beograd, 2010. godina

atraktivno i oživljavanje preduzeća koja su u teškoćama tako što se u njih upumpava ogromna suma novca, pri čemu preduzeće nastavlja normalno da posluje koristeći taj novac kao sopstveni kapital, a perači novca od uložениh sredstava dobijaju kamate i dividende koje predstavljaju zakonski ostvaren prihod.

- Slika 1: Procedura pranja novca

Da se ne bi povezala navedena tri koraka u pranju novca, odnosno da bi pranje novca bilo uspešno, ne sme postojati papirni trag. Pri tome, zahtevi koji proizilaze iz regulative koja se odnosi na tajnost poslovanja banaka moraju biti izbegnuti, manipulisani ili ignorisani, a najčešće se to ostvaruje infiltriranjem u bankarski sistem ili fizičkim krijumčarenjem novca izvan pojedine države. Kada se jednom ubace u bankarski sistem perači novca mogu strukturisati transakcije, prisiliti zaposlene da ne naprave odgovarajuće izveštaje ili osnovati legalno registrovana preduzeća koja predstavljaju fasade na čije ime se otvaraju računi. Krijumčarenje novca izvan države, a naročito u one zemlje koje imaju stroge standarde tajnosti, otežava utvrđivanje puteva ovog novca za sve državne organe.

2 ATRAKTIVNE DELATNOSTI ZA PRANJE NOVCA

S obzirom da prihodi od organizovanog kriminala u svetu stalno rastu (prema nekim procenama MMF-a ti iznosi se kreću i do 500 milijardi dolara godišnje, a prema procenama Ujedinjenih nacija čak 80% od ove sume novca ostvaruje se trgovinom narkoticima) rašće i sami iznosi kojima je „pranje“ potrebno i to kontinuirano. Problem je samim tim ogroman i jasno je da pranje novca seže daleko dalje od prikriivanja profita koji je dobijen trgovinom narkoticima. Veličina problema koje donosi pranje novca značajno se povećava kada se na primer uzmu u obzir trgovačke prevare i izbegavanje poreskih obaveza, kao i drugi oblici organizovanog kriminala. Tu su i bankarske prevare, prevare sa osiguranjem što donosi dodatne milijarde dolara profita kriminalcima. Postoji krilatica da je „san svakog perača novca da plati porez“¹⁶. Međutim put koji treba preći od prljavog novca do plaćanja poreza uopšte nije lak, a ni jeftin. Kriminalci koji su vlasnici prljavog novca, a koji je stečen trgovinom oružjem, narkoticima, pljačkom, piraterijom, kao i učenama političara imaju želju da ga uvedu u legalne tokove da bi imali priliku da ulažu u neki legalan biznis i da samim tim taj novac uvećavaju, a osim ekonomske moći oni žele da steknu i određenu političku moć, uvažavanje i društveno priznanje. Ovaj put nije jeftin jer finansijskim stručnjacima koji bi mogli da odrade taj posao plaćaju i do 25% vrednosti ukupne sume, što je znatno više nego osamdesetih godina prošlog veka kada je ovakva usluga koštala oko 6%, da bi krajem devedesetih dostigla nivo od 20%.

Objektivno može da se očekuje da će najveća pranja novca od kriminalnih aktivnosti biti usmerena na velike naftne kompanije, sistem elektroprivrede, projekte infrastrukture, kao i na igre na sreću, organizovanje velikih sportskih i drugih manifestacija. Kupovina deonica profitabilnih kompanija u procesu privatizacije predstavlja posebno zanimljivo ulaganje, a tu se najlakše prodaju hotelski kapaciteti koji predstavljaju buduće kockarnice, bordele ili mesta za organizovanje visokoprofitabilnih manifestacija šou-biznisa i džet seta. Trenutno je apsolutni hit¹⁷ za pranje para sektor osiguranja. Svako fizičko lice može da osigura sebe ili svoju imovinu na veliku sumu novca i da pri tome uplati ogromnu premiju osiguranja.

¹⁶ Stakić Budimir, Međunarodne finansije, Univezitet Singidunum, Beograd, 2010. godina

¹⁷ Isto

Međutim, ukoliko klijent osiguravajuće kuće odustane od daljeg plaćanja plaća penale, ali vraćena razlika predstavlja u stvari opran novac. Sa druge strane, ako su vlasnici prljavog novca firme one mogu osigurati zaposlene ili imovinu od rizika koji će se neizostavno desiti u narednom periodu. Premije obično budu veće od isplaćene štete, ali s obzirom da neka osiguravajuća društva to prihvataju, mala je verovatnoća da ne postoji dogovor sa nekim iz osiguravajućeg društva. U procesu privatizacije, prilikom prodaje firmi, veoma je teško saznati da li je kupac firme planirao da mu firma koju kupuje služi samo za pranje novca ili ima legalne namere. Država ipak može da proveriti o kakvom se novcu radi, firma koja je otvorena u nekoj od ostrvskih zemalja ne mora da bude obavezno sumnjiva, ali treba biti oprezan, treba proveriti da li dolazi iz neke od nekooperativnih zemalja, da li je sa liste zemalja u kojima se ne proverava poreklo novca ili zemalja koje se tretiraju kao poreski raj. Zemlje koje se tretiraju kao poreski raj su najmanje problematične jer mnogi tamo otvaraju firme zbog, na primer, jednostavnijeg računovodstvenog sistema ili poreskog obračuna ili prosto zato što hoće njihovo državljanstvo.

Kao što je ranije u tekstu navedeno, pranje novca ima široku lepezu povratnih efekata na ekonomske, političke i socijalne strukture svake zemlje, a najznačajnije posledice pranja novca su: opadanje poslovanja legalnog privatnog sektora, uticaj na devizne kurseve i kamatne stope, ekonomske poremećaje i nestabilnost, smanjenje državnih prihoda i slabljenje kontrole ekonomske politike, ugrožavanje programa reformi ili privatizacije i u krajnjoj instanci opadanje reputacije zemlje. Kod zemalja u razvoju pranje novca veoma često dovodi do opadanja prihoda budžeta po osnovu poreza, jer otežava njegovu naplatu i zbog toga slabi uticaj države na vođenje ekonomske politike. Sprovođenje programa privatizacije, odnosno programa reformi može takođe biti veoma ugroženo zbog pranja novca što je posebno slučaj sa privatizacijom državnih preduzeća, jer u odnosu na legalne investitore učesnici u procesu pranja novca mogu da daju bolje ponude, odnosno veće cene, a ova situacija je posebno izražena kod zemalja u razvoju koje zbog procesa privlačenja investicija mogu vrlo lako postati meta transakcija pranja novca. Iz svega proizilazi da države u kojima se vrši pranje novca mogu biti izložene riziku opadanja reputacije što dovodi do slabljenja ekonomskog rasta zemlje jer pranje novca i druge nezakonite radnje smanjuju poverenje u finansijska tržišta i ekonomski sistem.

3 PRANJE NOVCA ELEKTRONSKIM PUTEM

Elektronsko poslovanje (ili e-poslovanje) predstavlja razmenu standardizovanih elektronskih poruka između fizičkih ili pravnih lica u ugovaranju, kupovini, prodaji, plaćanju, komuniciranju i svim drugim poslovnim transakcijama odobrenim zakonom.

Mogućnost zloupotrebe elektronskog novca je dvojaka: prvo, platni sistemi mogu se koristiti za kriminalne aktivnosti (pranje novca, evazija poreza), drugo, postoji mogućnost napada na sam elektronski novac (falsifikovanje, prevara ili poremećaji u sistemu).

Ogroman napredak u razvoju informacionih tehnologija, Internet, e-poslovanje, relativno jeftini informatički resursi (što podrazumeva jeftinu nabavku personalnih računara, zakup i usluge internet provajdera), kao i omogućavanje „kupovine iz fotelje“ preko mreže uz posjedovanje platne kartice za plaćanje elektronskim novcem stvorili su i preduslove da se u glavama pojedinaca stvori ideja za zloupotrebu¹⁸. Da bi se pojava pranja novca i zloupotrebe informacionih tehnologija suzbila neophodno je uspostaviti aspekte rane detekcije, suzbijanja i prevencije pranja novca u bankama i sistemu platnog prometa, pri čemu kontinuirano suzbijanje pranja novca značajno onemogućava, na preventivnoj osnovi, finansiranje svih vidova kriminala.

Za razliku od klasičnih aranžmana pranja novca korišćenjem bankarskog sistema, sajber-pranje se sastoji iz prefinjenih šema i oslanja na razne vrste aktivnosti i pružaoce finansijskih usluga, od bankovnih transfera, podizanja i ulaganja gotovinskih sredstava, korišćenja digitalnih/elektronskih valuta, pa do „mazgi za prenos novca“ i službi za novčane doznake. Istovremeno je stepen poznavanja rizika povezanih sa novim sistemima i uslugama plaćanja i uz to vezanog pranja novca na relativno niskom nivou.

Glavna uloga mazgi sastoji se u otvaranju računa u banci, ili stavljanju sopstvenog računa na raspolaganje „poslodavcu“. Kada im stigne uplata na račun, dobijaju uputstva da

¹⁸ Petrović Slobodan, Kompjuterski kriminal, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 2007. godina

novac prebace na druge račune ili pošalju u inostranstvo putem službi za transfer novca, čime olakšavaju proces pranja novca, a dobijaju proviziju.

Teroristi obezbeđuju novac preko zakonitih poslovnih aktivnosti, dobrotvornih organizacija ili nizom kriminalnih aktivnosti, sve više uz upotrebu interneta, kao što su hekovanje onlajn bankovnih računa, prevare i krađe izvršene korišćenjem ukradenih podataka o kreditnim karticama, i pranje novca stečenog na taj način preko onlajn sajtova za kockanje. Neki sajtovi dobrotvornih organizacija se navodno koriste da bi se sakupljao novac za svrhe terorizma, a sistemi onlajn plaćanja su ranjivi i osetljivi na zloupotrebe od strane terorističkih organizacija.¹⁹

Zbog brzog rasta i razvoja tehnologije, sistemi plaćanja su veoma napredovali u pogledu brzine transakcija, broja i vrsta pružalaca usluga, metoda plaćanja, mogućnosti naplate, pa čak i valuta. Razvoj sistema plaćanja stvara nove mogućnosti za pranje novca i čini otkrivanje potencijalno sumnjivih transakcija sve težim. Pored toga, sajber kriminalci za iste prevare sada kombinuju klasične i nove metode plaćanja, višestruko ih mešajući i koristeći gotovinu, bankovne transfere, pre-paid kartice, službe za doznake, e-novac i druge sisteme elektronskog plaćanja.

Kako se internet širi, pojam razdaljine postaje sve manje relevantan, i što je širi geografski opseg sistema plaćanja (internetskog ili drugog), to su veći rizici u pogledu pranja novca. Kriminalci dobro znaju ove slabosti, i nalaze inovativna rešenja da ih iskoriste.

Prekogranična funkcionalnost može da privuče kriminalce koji peru novac određenom pružaocu usluga, jer može da omogući pružaocima platnih usluga da svoje aktivnosti vire iz jurisdikcija gde ne podležu ni adekvatnim propisima u pogledu sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma ni adekvatnom nadzoru, i gde mogu da budu van domašaja inostranih krivičnih istraga.²⁰

U određenim okolnostima bi neke osobine sistema za sajber plaćanje predstavljale faktore rizika. Relativna lakoća osnivanja takvog sajber finansijskog sistema, uz niske

¹⁹ www.informaworld.com

²⁰ www.fatf-gafi.org

troškove poslovanja, mogli bi voditi nejasnom vlasničkom profilu. Velika brzina obavljanja aktivnosti, uključujući međunarodne transfere, mogla bi da olakša aktivnosti pranja novca. Niska cena poslovanja bi mogla da omogući niske troškove pranja novca i ohrabri potencijalne kriminalce u nameri da ozakone protivzakonito stečena sredstva. Lako pretvaranje u pravi novac i gotovinu u velikom broju zemalja mogli bi da povećaju opasnost od pranja novca.

Predikatna krivična dela zasnovana na internetu proizvode imovinu i novac stečen izvršenjem krivičnog dela, a internet je često mesto gde počinje postupak pranja. Tokom postupka novac putuje od žrtve do počinioca, pa od počinioca prema drugim strankama uključenim u proces pranja, pre nego što počinitelj može da u potpunosti raspolaže sredstvima.

Sajber kriminalci koriste internet za pranje dobiti stečene izvršenjem krivičnih dela nezavisno od informaciono-komunikacionih tehnologija (novac iz utaje poreza može se prati uz upotrebu digitalnog novca), ili sajber kriminala.

Telegrafski transferi su brz i efikasan instrument za pranje novca i najčešće se koriste na početku procesa pranja novca, budući da se često sam sajber kriminal sastoji od skidanja sredstava sa bankarskih računa žrtava na nepošten način. Nakon toga se novac brzo prebacuje na račune mazgi, a odatle se podiže u obliku gotovine i/ili prosleđuje na druga odredišta. Ukoliko se šalje u druge zemlje, iznosi transfera su obično mali, ispod zakonskog limita za prijavljivanje transfera, kako bi se izbeglo da se mora opravdavati poreklo.

Onlajn aukcijski sajtovi su omiljeno mesto za kupovinu skupe robe, ili avionskih karata. Poseban aspekt nezakonitih kupovina preko interneta tiče se lažnih farmaceutskih proizvoda i prodaje visoko-rizičnih ili nezakonitih proizvoda: lekovi koji se izdaju na recept, vatreno oružje, službe za poslovnu pratnju, prodaja duvanskih proizvoda i hemikalija za proizvodnju narkotika, ukradene kreditne kartice i podaci o kreditnim karticama. Novčani transferi u vezi sa takvim transakcijama posebno su ranjivi i osetljivi na pranje novca. Još jedan rizik od pranja novca povezan je sa virtualnim kockanjem i plaćanjima pružiocima takvih usluga.

Jasno je da su informisanje javnosti i druge mere važni elementi sprečavanja prevara i drugih oblika kriminaliteta, pa time i pranja novca i tokova prljavog novca na internetu.

Saradnja organa zaduženih za finansijske istrage, za oduzimanje imovine stečene izvršenjem krivičnih dela, za mere protiv pranja novca, i za sajber kriminal smatra se važnim preduslovom uspeha u borbi protiv tokova prljavog novca na internetu.

Možemo da očekujemo da će kako se društva sve više oslanjaju na tehnologije i mreže globalne komunikacije svi oblici kriminaliteta – posebno dela počinjena iz koristoljublja – postajati sve više internacionalizovani i obuhvatati takve tehnologije i elektronske dokazne materijale, na ovaj ili onaj način, što će biti slučaj i sa tokovima novca i pranjem novca na internetu. Društva (i institucije javnog i privatnog sektora) moraju se pripremati za to.

Upotreba elektronskih medija u transakcijama „pranja novca“ je postala gotovo preduslov njihovog izvršenja, jer se „prljav novac“ više ne mora nositi u tašnama i koferima preko granica pa se ovaj metod gotovo i ne koristi. Sve bankarske i druge finansijske institucije su opremljene najmodernijom kompjuterskom opremom za transfer podataka do najudaljenijih tačaka sveta, a ulični dileri narkotika se ubrzano opremaju bežičnim modemima koji omogućavaju transfer sa kreditne kartice „klijenta“ direktno na uplatne račune neke od banaka u svetu, a ovakvim načinom „dilovanja“ se odvaja faza koncentracije novca u fizičkom smislu i koncentracija „robe“ radi razmene, gube se elementi „veleprodaje“ i „dilovanja“ narkotika, a papirati trag se veoma uspešno prikriva. Edukacija u smislu prethodno navedenog je neophodna ne samo za osposobljavanje inspektora za efikasno suprotstavljanje izvršiocima navedenih krivičnih dela, nego i za podizanje nivoa znanja bankarskih službenika, predstavnika legalnih biznisa, svih poreskih obveznika, odnosno svih građana kako bi mogli učestvovati u izvršenju njihove društvene uloge u ukupnoj borbi protiv finansijskog kriminala²¹. Potrebno je osnovati međuresornu radnu grupu koja bi okupljala sve agencije i institucije uključene u suzbijanje pranja novca i zloupotrebe informacionih tehnologija kako bi se redovno testirao i ocenjivao njihov rad i razgovaralo o adaptaciji ka novim izazovima. Nameće se neophodnost programske harmonizacije rada banaka i drugih finansijskih ustanova i institucija koji se mora poštovati kako bi standardi za identifikaciju finansijskih transakcija delovali i omogućili praćenje stvarnih korisnika računa. Sama

²¹ Stakić Budimir, Međunarodne finansije, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010. godina

problematika pranja novca i zloupotrebe informacionih tehnologija nameće obaveze kako bankarima tako i informatičarima da svako iz svog ugla da maksimalan doprinos na sprečavanju ovog društvenog zla čija transformacija upravo svoj novi procvat zasniva na zloupotrebi informacionih tehnologija.

4 ODGOVORNOST BANAKA I UPRAVE ZA SPREČAVANJE PRANJA NOVCA

Pranje novca se pojavljuje u brojnim i veoma raznovrsnim oblicima, svake godine metode koje se koriste u procesu pranja novca postaju sve sofisticiranije i koriste se u složenijim finansijskim odnosima i zaobilaznim putevima kroz finansijske institucije širom sveta. Zakon o sprečavanju pranja novca („Sl. glasnik RS“, broj 107/2005) usaglašen je sa međunarodnim standardima i otklanja nedostatke starog, saveznog zakona, o suzbijanju pranja novca i sadrži jasno definisane instrumente sprečavanja pranja novca. Takođe, Zakonom se omogućava i konfiskacija imovine i dobiti stečene izvršenjem krivičnog dela pranja novca, a samo krivično delo je preciznije uređeno nego prethodnim zakonom. Razmena podataka između državnih organa je veoma važna u procesu suzbijanja krivičnog dela pranja novca, a u samom zakonu je predviđena dvostrana saradnja Uprave za sprečavanje pranja novca (koja je deo Ministarstva finansija) sa nadležnim državnim organom u suzbijanju navedenog krivičnog dela, a takođe su i državni organi obavezni da pružaju potrebne informacije Upravi. Predviđene su i posebne obaveze državnih organa, pravnih i fizičkih lica na polju borbe protiv pranja novca.

Odgovornosti i obaveze banke – banke mogu mnogo da učine da pomognu državnim i međunarodnim naporima protiv pranja novca, a kao apsolutni minimum moraju pravovremeno izrađivati i dostavljati sve potrebne izveštaje i slediti uputstva nadležnih organa koja se odnose na pranje novca. Pored toga, banke moraju da poseduju efikasan program usklađivanja sa zakonima i drugim propisima, a između ostalog ovaj program²²:

- Uspostavlja sistem internih kontrola kako bi se osigurala neprestana usklađenost sa zakonima i drugim propisima;
- Uključuje nezavisno proveravanje usklađenosti od strane interne kontrole, revizije i spoljne revizije;

²² Stakić Budimir, Međunarodne finansije, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010. godina

- Određuje službenika za usklađenost koji je odgovoran za svakodnevnu usklađenost sa zakonima i drugim propisima i
- Osigurava odgovarajuću obuku osoblja banke.

Postoje i određena osnovna načela kojih se banka mora pridržavati kao što su: odgovarajuća identifikaciju svih lica koja posluju sa bankom, visoke etičke standarde bankarskog poslovanja i usklađenost sa zakonima i drugim propisima koji se odnose na finansijske transakcije, saradnja sa policijom, pravosudnim, finansijskim i drugim državnim organima nadležnim za sprovođenje zakona unutar okvira primenjivih zakona i informisanje i obuka zaposlenih u banci kako bi se osiguralo da oni mogu sprovoditi navedena načela. Pored navedenih načela postoji i nekoliko korisnih procedura koje banke mogu sprovoditi da bi pomogle u sprečavanju pranja novca, kao što su: uspostavljanje efikasne politike upoznavanja klijenata, pažnja na komitente koji obavljaju ili učestvuju u transferima sredstava koja su velike vrednosti, izrađivanje i održavanje izveštaja o transakcijama i nezakonitim referencama i efikasna politika poznavanja komitenta stranaka banke (komitenata). Jedno od najdelotvornijih oružja koje bankama stoje na raspolaganju protiv pranja novca je čvrsta politika usmerena na upoznavanje klijenata.

Bankama se upućuju određene poruke i zahtevi da podržavaju napore organa za sprovođenje zakona koje su usmerene na identifikovanje i sudski progon aktivnosti pranja novca u koje su uključeni sistemi novčanih transfera. SWIFT i CHIPS sistemi objavili su stanovišta kojima ohrabruju učesnike da uključe informacije u transfer sredstava što se procesuiraju kroz ove sisteme. Banke, takođe, moraju zavisno od zakonodavstva određene države, prijaviti povrede zakona ili sumnjive transakcije nadležnim organima, a kada zaposleni u banci opravdano sumnja da neko lice ili jedinica koristi banku za pranje novca mora da sačini poseban izveštaj i to bez obzira na obim i veličinu transakcije. Kada zaposleni u banci ima razloga za sumnju da neko pere novac takvu aktivnost mora da prijavi odgovarajućem službeniku banke.

Narodna banka Srbije u oblasti sprečavanja novca i finansiranja terorizma ima dvostruku ulogu²³:

- 1) Uloga regulatora – funkcija NBS kao regulatora u ovoj oblasti ogleda se u izradi, odnosno učešću u izradi pojedinih sektorskih zakona i podzakonskih akata koji

²³ www.nbs.rs

imaju pre svega za cilj smanjivanje mogućnosti pranja novca i finansiranja terorizma kroz finansijske institucije čije poslovanje kontroliše NBS (banke, osiguravajuće kompanije, lizing kompanije, osiguravajuće kompanije), ali i u sledećem:

- a. Davanje preporuka za unapređenje sistema sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma na nacionalnom nivou;
 - b. Saradnja sa Upravom za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma i drugim domaćim institucijama uključenim u borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma;
 - c. Saradnja s međunarodnim institucijama na području sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, kao i aktivno učešće u radu međunarodnih tela i organizacija koje se bave sprečavanjem pranja novca i finansiranja terorizma, a pre svega u radu Manivala (Komitet Saveta Evrope, osnovan 1997. godine – vrši procenu usklađenosti sistema za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma u državama članicama s međunarodnim standardima);
 - d. Redovni kontakti sa obveznicima nad kojima vrši nadzor po Zakonu o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma i
 - e. Organizovanje obuke službenika NBS iz oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma.
- 2) Uloga supervizora – ovu ulogu NBS započinje procesom izdavanja dozvola za rad, nakon čega, kroz proces nadzora, prati da li se propisi kontinuirano ispunjavaju i procenjuju adekvatnost sistema za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma, kako bi se sprečilo obavljanje nezakonitih aktivnosti kroz finansijske institucije. Ukoliko se identifikuju slabosti u načinu sprovođenja mera sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, NBS preduzima korektivne mere, odnosno ukoliko se identifikuju nepravilnosti, sankcije u skladu sa propisima. Uloga NBS kao supervizora definisana je sektorskim zakonima i članom 82. Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, na osnovu čega se vrše:
- a. Kontrola banaka;
 - b. Kontrola ovlašćenih menjača;
 - c. Kontrola društava za upravljanje dobrovoljnim penzijskim fondovima;
 - d. Kontrola davalaca finansijskog lizinga i

- e. Kontrola društava za osiguranje, društava za posredovanje u osiguranju, društava za zastupanje u osiguranju i zastupnika u osiguranju koji imaju dozvolu za obavljanje poslova životnog osiguranja.

Uprava za sprečavanje „pranja novca“ – predstavlja finansijsku obaveštajnu službu Republike Srbije i nadležna je za sprovođenje Zakona o sprečavanju novca i finansiranje terorizma²⁴. Uprava prikuplja, analizira i čuva podatke i informacije dobijene od obveznika, a u slučaju kada utvrdi nepravilnost u vezi nekog lica ili transakcije postoji sumnja da se radi o pranju novca. Ona zatim obaveštava nadležne državne organe (policija, pravosudni i inspekcijski organi) radi preduzimanja daljih radnji i mera iz njihove nadležnosti. Na međunarodnom planu Uprava učestvuje u radu Manivala (MoneyVAL), a takođe je i član međunarodnog udruženja finansijskih obaveštajnih službi – Egmontgrupe od jula 2003. godine. Članstvo predstavlja potvrdu da je Uprava zadovoljila međunarodno priznate kriterijume i da je u mogućnosti da efikasno i sigurno razmenjuje finansijske obaveštajne podatke sa srodnim institucijama širom sveta. Uprava takođe nastoji da u saradnji sa drugim državnim organima i obveznicima utvrdi potrebe za daljom obukom koja se realizuje kroz razne seminare i radionice, a ima za cilj uspešnu primenu zakona u svim njegovim aspektima. Ona teži da u saradnji sa drugim državnim organima doprinese jačanju sistema za otkrivanje i sprečavanje pranja novca u Srbiji i očuvanju integriteta finansijskog sistema države.

4.1 INSTRUMENTI PRVOKLASNIH BANAKA KAO SREDSTVO ZA PRANJE NOVCA

Međunarodna trgovinska komora (MTK) koja je osnovana 1919. godine je nevladina organizacija hiljada kompanija i poslovnih udruženja širom sveta, a jedna od njenih glavnih aktivnosti je harmonizacija finansijske prakse, pri čemu njena pravila o bankarskim transakcijama, naročito u vezi sa dokumentarnim akreditivima, primenjuju banke širom sveta. MTK i njen Biro za borbu protiv komercijalnog kriminala izdali su brojna uputstva od kojih su neka uključena u prvi izveštaj o prevarama sa instrumentima prvoklasnih banaka. Biro MTK procenjuje da je nominalna vrednost instrumenata prvoklasnih banaka (IPB) koji su u

²⁴ www.mfin.gov.rs.

opticaju u zoni od 5.000 milijardi američkih dolara. Ovi instrumenti predstavljaju lažne jer njihovi emitenti nisu u položaju da izvršavaju svoje finansijske obaveze prema držaocima ili nemaju nameru da to učine, pri čemu se žrtve navode da poveruju da su ove bankarske obligacije međunarodno prihvatljivi finansijski instrumenti i da se ne razlikuju od akcija kojima se trguje na finansijskim tržištima, osim što se njima trguje na tajnom sekundarnom tržištu i da su na raspolaganju malom broju ljudi. Prevaranti sada koriste legitimne instrumente finansijskog tržišta kao što su sertifikati o depozitu, blagajnički zapisi i obveznice, pri čemu je faks prenos učinio da falsifikovanje bude znatno olakšano. Prevara se može sprečiti proverom autentičnosti dokumenta kod navodnog emitenta i sada banke izdaju upozorenja drugim finansijskim institucijama preko SWIFT sistema kada saznaju da su prevarna dokumenta izdata u njihovo ime.

Prevare sa instrumentima prvoklasnih banaka predstavljaju trgovinu instrumentima za koje se neistinito tvrdi da su ih izdale banke. Tri najpoznatije vrste IPB koji se koriste u prevarama su²⁵:

- 1) Stand by akreditivi
- 2) Garancije prvoklasnih banaka i
- 3) Note prvoklasne banke.

Karakteristike prevarnih transakcija sa IPB se opisuju na sledeći način²⁶:

- Visoko profitabilne;
- Oslobodene svakog rizika;
- Odmah raspoloživa sredstva;
- Ne traži se provizija unapred;
- Ne zahteva se otplata;
- Transakcije banka-banka;
- Potvrđene od strane banaka, Federalnih rezervi (FED) i drugih međunarodnih organizacija kao što su Međunarodna trgovinska komora, Međunarodni monetarni fond i Ujedinjene nacije i
- Krajnje poverljive.

²⁵ Stakić Budimir, Međunarodne finansije, Univezitet Singidunum, Beograd, 2010. godina

²⁶ isto

4.2 PREVARE SA INSTRUMENTIMA PRVOKLASNIH BANAKA

Učestale su prevare sa ovim falsifikovanim instrumentima koji se navodno nude kao prilika za dobru investiciju sa visokim prinosom, bez rizika i uz veliki diskont (koje se o dospeću mogu naplatiti u punom iznosu ili mogu da posluže kao kolateral za neku drugu transakciju) zato što je njihovom sadašnjem „vlasniku“ hitno potreban gotov novac. Takođe, navodi se i da se ovi instrumenti vanbilansno emituju od strane banaka kako bi prikupile dodatni kapital i izbegle određena ograničenja pa zato nisu voljne da priznaju njihovo postojanje, ali da će ovi instrumenti biti svakako isplaćeni od strane banaka koje moraju da vode računa o svojoj reputaciji²⁷. Prevaranti sa instrumentima prvoklasnih banaka traže dve vrste žrtava, i to²⁸:

- 1) Investitore koji traže nove mogućnosti – investitorima se kaže da mogu da kupe IPB uz diskont i tako ostvare značajan profit za kratko vreme, a ove šeme za investiranje nude „rol program“ koji je sačinjen da pruži veliki i trenutni profit investitoru. Žrtve ove vrste prevare sa IPB često su legitimne organizacije i bogati pojedinci koji traže natprosečne kamatne stope za svoju investiciju. Kao žrtve prevara sa IPB MTK u izveštaju se navodi: Vojsku spasa u Velikoj Britaniji, Vladu u Nauru, Nacionalni savet Hristovih crkava i Čikašku stambenu upravu u SAD.
- 2) One kojima je potreban kredit – ovi subjekti predstavljaju potencijalne žrtve prevare koje su zasnovane na avansnoj proviziji. Novac žrtve za koji prevaranti tvrde da se sigurno drži na računu kontrolišu u stvari sami prevaranti. Često se taj novac transferiše nalogom „advokata“ na „glavnog držaoca kolaterala“ na osnovu prijema „obaveze o obezbeđenju sredstava“, „pisma o namerama“ ili nekog drugog bezvrednog dokumenta koji navodno zadovoljava uslove iz sporazuma.

Cilj prevaranta je da se partner uvuče u transakciju i da se na ime otkupa ovih instrumenata izvuče što više novca, a ti ponuđeni instrumenti deluju veoma verno i bilo je već dosta slučajeva da su otkupljeni. Zbog toga se preporučuje da se pokaže dužan oprez kod ovakvih ponuda i da se svaka proveriti prethodno sa bankom koja je izdala instrument,

²⁷ Bošković Mićo, „Aktuelni problemi suzbijanja pranja novca“, Policijska akademija, Beograd, 2001. godina

²⁸ Stakić Budimir, Međunarodne finansije, Univezitet Singidunum, Beograd, 2010. godina

odnosno sa centralnom bankom, a da se ponuđaču ne daju nikakva pisana dokumenta unapred (kao na primer faks, pismo, pa čak ni vizit karta). Na međunarodnom tržištu su se pojavili i lažni akreditivi čije vrednosti dostižu velike iznose, a većinu ovih falsifikovanih instrumenata izdaju organizacije koje predstavljaju banke samo po nazivu (nemaju ni imovinu, ni sedište, ni zaposlene), a obično su registrovane u nekoj zemlji koja ima liberalan režim poslovanja ili uopšte ne postoje. Tvrdi se da akreditivi mogu da posluže kao kolateral za pozajmljivanje velikih iznosa novca koji prelaze sumu iz akreditiva zato što za njihovu isplatu garantuje banka, odnosno da se instrumenti mogu brzo unovčiti uz plaćanje malog avansa ili provizije. Instrumenti se izdaju u pravno-tehnički nepravilnoj sačinjenoj i jezički komplikovanoj formulaciji. U međunarodnim finansijskim krugovima poznata je tzv. Nigerijska šema, koja je poznata kao i 419, prema broju člana krivičnog zakona Nigerije kojim se ona sankcioniše. Suština je u tome da se običnim pismom ili faksom nudi da određena transakcija, obično povraćaj preplaćenih sredstava po osnovu naduvanih faktura po nekom ugovoru (obično u vezi sa izvozom nafte, ali i dvostruko plaćenim iznosima, dobijenim nasleđem i slično) samo prođe preko računa klijenta, zato što ponuđač ne može to direktno da uradi, pošto je viši službenik centralne banke ili državne naftne kompanije, te da će se za ovu skromnu uslugu dobiti velika nagrada u procentu od milionske transakcije²⁹.

Ukoliko se pokaže inicijalni interes sledi zahtev za davanje broja računa i banke, ali i za uplatu malog avansa „da bi cela stvar krenula“ (što se pre svega odnosi na podmićivanje činovnika i plaćanje poreza i taksi) pošto su sredstva ponuđača blokirana ili ih baš tog trenutka nema dovoljno, a zatim slede novi i novi zahtevi jer „transakcija samo što nije realizovana“ – ova prevara se naziva i prevara sa avansnim plaćanjem provizije. Ponude poslova u ovim i drugim prevarantskim šemama su vrlo maštovite, broj varijacija je beskrajno veliki, koriste se lažna zaglavlja, lažni dokumenti, falsifikovani pečati, lažna imena, a potpuno neovlašćeno, da bi se dobilo na uverljivosti, prava imena ljudi na vrlo visokim položajima.

²⁹ Bošković Mićo, „Aktuelni problemi suzbijanja pranja novca“, Policijska akademija, Beograd, 2001. godina

5 COMPLIANCE FUNKCIJA U BANKAMA

5.1 ODBRANE ZA EFEKTIVNI PROCES UPRAVLJANJA RIZIKOM U BANKAMA

U poslovanju dvadeset prvog veka, različiti timovi sastavljeni od internih revizora, specijalista za upravljanje rizikom, usaglašenost poslovanja, internu kontrolu, kontrolora kvaliteta, istražilaca prevara i drugih profesionalaca, specijalista za rizike i kontrolu, koordiniraju svoje aktivnosti kako bi pomogli svojim organizacijama u funkciji upravljanja rizikom. Ova konstatacija se u punoj meri odnosi na savremene banke koje u svom sve širem poslovanju nailaze na mnoge rizike. Svaka od navedenih specijalnosti ima sopstveni ugao posmatranja i specifične veštine koje mogu biti dragocene za banke. Pri tome, različite nadležnosti u vezi sa pitanjima rizika i kontrole dodeljene su različitim odeljenjima i sektorima u bankama, obezbeđujući da proces upravljanja rizikom i kontrole funkcionišu na željeni način.

Nadležnosti u bankama moraju biti jasno definisane, tako da svaka funkcija koja ima nadležnost za ova pitanja razume granice sopstvene odgovornosti i ima svest o tome kako se njena pozicija uklapa u ukupnu organizacionu strukturu po pitanju rizika i kontrole. Svakako da bez koordiniranog pristupa, angažovanje ograničenih resursa za tretman rizika i kontrolu neće biti efikasno, a značajni rizici mogu ostati neprepoznati ili neadekvatno tretirani. Model “tri linije odbrane” obezbeđuje jednostavni i efektivni način za poboljšanje komunikacije po pitanjima rizika i kontrole upravo time što pojašnjava ključne uloge i zadatke (pojedinih grupa u bankama). Ovaj model obezbeđuje novi pogled na poslovanje banke, podržavajući neprekidnu uspešnost inicijative za upravljanje rizikom, a odgovara svakoj organizaciji bez obzira na njenu veličinu i složenost poslovanja.³⁰

U modelu “tri linije odbrane”, interne kontrole koje uspostavlja operativno rukovodstvo smatraju se prvom linijom odbrane u upravljanju rizikom, različite funkcije uspostavljene u

³⁰ Stanovište Instituta internih revizora: Tri linije odbrane za efektivni proces upravljanja rizikom i sistem interne kontrole / 3 Udruženje internih revizora Srbije, Beograd, 2013, str. 5.

cilju upravljanja rizikom i funkcije za nadzor usklađenosti jesu druga linija odbrane, dok nezavisno uveravanje predstavlja treću liniju odbrane od rizika. Svaka od ove tri linije ima posebnu ulogu u najširem okviru korporativnog upravljanja. Uprava i više rukovodstvo banke predstavljaju primarnu stranu koja ima interesa i kojoj služe “linije odbrane”, i kao takva ova strana je u najboljoj poziciji da obezbedi da se modelom “tri linije odbrane” zaista obuhvate procesi upravljanja rizikom i kontrole u organizaciji.

Prva linija odbrane: operativno rukovodstvo

Kao prva linija odbrane, operativno rukovodstvo je “vlasnik” rizika, direktno upravlja njime i odgovorno je za preduzimanje korektivnih mera za otklanjanje nedostataka u funkcionisanju procesa i kontrola. Operativno rukovodstvo je odgovorno za uspostavljanje efektivnog sistema internih kontrola i funkcionisanje uspostavljenih postupaka za kontrolu rizika na dnevnoj osnovi. Operativno rukovodstvo identifikuje, procenjuje, upravlja i ublažava rizik, razvijajući i primenjujući interne politike i procedure, obezbeđujući konzistentnost aktivnosti iz svoje nadležnosti sa postavljenim zadacima i ciljevima.³¹

Druga linija odbrane: funkcije upravljanja rizikom i usklađenosti (Compliance)

Kada se posmatra teorija, možda bi samo jedna linija odbrane bila dovoljna da obezbedi efektivno upravljanje rizikom, ali u realnosti to uglavnom nije adekvatno rešenje. Menadžment uspostavlja različite funkcije za upravljanje rizikom i funkcije za usklađenost poslovanja, u cilju nadzora nad funkcionisanjem kontrola iz prve linije odbrane. Ove specifične funkcije se razlikuju u zavisnosti od specifičnosti samih organizacija i delatnosti kojoj ove organizacije pripadaju, ali tipične funkcije “druge linije” uključuju:

- funkciju upravljanja rizikom - olakšava i nadzire implementaciju i efektivnost prakse upravljanja rizikom koju sprovodi operativno rukovodstvo, što pomaže “vlasnicima” rizika da definišu ciljanu izloženost i adekvatno obezbede informacije o riziku svim nivoima i instancama u banci
- funkciju usklađenosti - vrši nadzor nad specifičnim rizicima neusklađenosti sa zakonom i pozitivnim propisima . U tom kapacitetu, svaka funkcija usklađenosti koja se bavi specifičnim pitanjem usklađenosti podnosi izveštaj direktno višem rukovodstvu, ili organu uprave kako je to predviđeno u nekim delatnostima.
- kontroling - funkcija nadzora finansijskih rizika i pitanja finansijskog izveštavanja.

³¹ Stanovište Instituta internih revizora: Tri linije odbrane za efektivni proces upravljanja rizikom i sistem interne kontrole / 3 Udruženje internih revizora Srbije, Beograd, 2013, str. 5.

Rukovodstvo banke uspostavlja ove funkcije kako bi obezbedilo uveravanje da je prva linija odbrane adekvatno osmišljena, implementirana i da funkcioniše na očekivani način. Druga linija odbrane u funkciji je ostvarivanja vitalnih ciljeva banke iako upravi banke ne obezbeđuje apsolutno nezavisne ocene po pitanjima upravljanja rizikom i internih kontrola.

Nadležnosti funkcija koje pripadaju drugoj liniji odbrane razlikuju se po svojoj prirodi, ali mogu uključivati: podršku politikama rukovodstva, definisanje nadležnosti i odgovornosti i uspostavljanje ciljeva, obezbeđivanje okvira za upravljanje rizikom, identifikovanje poznatih, kao i pitanja rizika koji se tek mogu pojaviti, identifikovanje promena organizacione sklonosti ka riziku, pomoć operativnom rukovodstvu u razvijanju procesa i kontrola za upravljanje rizikom, obezbeđivanje uputstava procesa upravljanja rizikom, nadzor nad adekvatnošću i efektivnošću internih kontrola, tačnošću i kompletnošću izveštaja, usklađenošću sa zakonima i pozitivnim propisima i sl.

Treća linija odbrane: interna revizija

Revizija predstavlja prema autoru Martiću, naknadno proveravanje već obavljenih događaja i transakcija, koje se vrše na osnovu postojećih dokumenata i drugih relevantnih dokaza.³² Prema Allenu i Tommasiju, interna revizija se definiše kao nezavisna, nepristrasna, zaštitna i savetodavna aktivnost, dizajnirana da dodatno poboljša aktivnost organizacije.

Ona pomaže organizaciji u postizanju njenih ciljeva noseći sistematični, disciplinovani pristup vrednovanju i poboljšanju efektivnosti u upravljanju rizikom, kontrole i upravljačkih procesa.³³

Interna revizija obezbeđuje upravi i višem rukovodstvu značajno uveravanje zasnovano na visokom nivou nezavisnosti i objektivnosti koje ova funkcija ima u organizaciji.

Ovaj visoki stepen nezavisnosti nije moguć u funkcijama druge linije odbrane. Interna revizija obezbeđuje uveravanje u efektivnost procesa upravljanja, upravljanja rizikom i internih kontrola, uključujući i način na koji prva i druga linija odbrane ostvaruju ciljeve upravljanja rizikom i funkcionisanja internih kontrola.

Uspostavljanje organizacione jedinice za internu reviziju sastavljene od profesionalaca u ovoj oblasti, predstavlja zahtev dobre prakse korporativnog upravljanja, pod uslovom da su ispunjene određene pretpostavke.

³² Martić, S, Mesto, uloga i značaj revizije u funkciji efikasnog upravljanja preduzećem, časopis Revizija, Beograd, 1998, br. 10, str. 4.

³² A statement of Basic Auditing Concepts, American Accounting Association, Sarasota, Florida, 1971, str. 2

³³ Vidaković, S., Revizija, osnova kompetentnosti, kredibiliteta, poverenja, Vidaković, S: Revizija, osnova kompetentnosti, kredibiliteta, poverenja, autorko izdanje, Novi Sad, 2009, str. 34.

Ovim pretpostavkama se obezbeđuju njena nezavisnost i profesionalnost. Najbolja praksa podrazumeva uspostavljanje i očuvanje nezavisnosti interne revizije, kao i njenu, po kriterijumu profesionalnosti i kompetentnosti, adekvatnu kadrovsku popunjenost

Sve tri linije odbrane treba u nekoj formi da budu zastupljene u svakoj organizaciji, bez obzira na njenu veličinu i složenost. Proces upravljanja rizikom je najsnažniji kada su uspostavljene tri odvojene i jasno razgraničene linije odbrane.

Bez obzira na to kako je koncept “tri linije odbrane” implementiran, više rukovodstvo i uprava treba jasno da saopšte zahtev da informacije treba da se razmenjuju, a aktivnosti koordiniraju između svih grupa nadležnih za upravljanje rizikom i kontrole u okviru iste organizacije.

Preporučene prakse linija odbrane od rizika u banci su sledeći:³⁴

- Procesi upravljanja rizikom i kontrole treba da su struktuirani u skladu sa modelom “tri linije odbrane”,
- Svaka od linija odbrane treba da je podržana odgovarajućim politikama,
- Mora se u upravljanju rizicima, uspostaviti odgovarajuća koordinacija poslovanja između posebnih linija odbrane, a u cilju obezbeđenja ukupne efikasnosti i efektivnosti,
- Funkcije banke koje su u korelaciji sa bankarskim rizikom i kontrolom, a koje su uspostavljene u okviru različitih linija odbrane, treba na odgovarajući način da dele znanja i informacije, kako bi obezbedile povećanje ukupne efikasnosti banke,
- Posebne linije odbrane ne treba kombinovati ili koordinisati na način koji može dovesti u pitanje njihovu efektivnost;
- Kada se u praksi kombinuju različite linije odbrane, upravi mora biti predložena struktura ove kombinacije i njene moguće posledice.

U slučaju kada u organizaciji nije uspostavljena interna revizija, od višeg rukovodstva i/ili uprave očekuje se da objasni i obelodani stejkholderima da je razmotrena adekvatnost uveravanja koje se u tim okolnostima može obezbediti u vezi sa ocenom efektivnosti procesa korporativnog upravljanja, upravljanja rizikom i funkcionisanja sistema interne kontrole.

³⁴ Stanovište Instituta internih revizora: Tri linije odbrane za efektivni proces upravljanja rizikom i sistem interne kontrole / 3 Udruženje internih revizora Srbije, Beograd, 2013, str. 6.

5.2 COMPLIANCE FUNKCIJA I INTERNA KONTROLA BANKE

Compliance funkcija banke doprinosi jačanju sistema interne kontrole kroz uspostavljanje redovnog nadgledanja poslovanja banke i njima povezanim rizicima. Organizovanje ove funkcije u banci značajno je i za organizovanje i koordinaciju kontrole u vezi sa rizikom usaglašenosti poslovanja sa odredbama ostalih propisa, koji često utiču na poslove različitih organizacionih nivoa. Ova funkcija ima za cilj da zaštiti svaku banku od potencijalnih predrasuda, koje mogu nastati kao posledica nepoštovanja usvojenih pravila. Međutim, odgovornost usaglašenosti poslovanja banke sa propisima i standardima struke, nije u nadležnosti samo Compliance funkcije već se u značajnoj meri direktno vezuje za Odbor direktora, viši menadžment, ali i sve zaposlene koji se smatraju ključnim elementom uspostavljanja kulture usaglašenosti u bankama.

Compliance menadžer banke ocenjuje efektivnost i efikasnost internih kontrola na upravljanju rizikom Compliancea, koristeći sledeći sistem ocenjivanja:³⁵

- odlične interne kontrole - nivo usklađenosti za zakonima, podzakonskim aktima i internim aktima je visok,
- zadovoljavajuće interne kontrole - nivo usklađenosti za zakonima, podzakonskim aktima i internim aktima je zadovoljavajući,
- narušene interne kontrole - nivo usklađenosti sa zakonima, podzakonskim aktima i internim aktima je nizak i
- nezadovoljavajuće interne kontrole - nivo usklađenosti sa zakonima, podzakonskim aktima i internim procedurama banke je minimalan ili postoji potpuna neusklađenost.

Postojanje Compliance funkcije kao aktivnosti koja podržava viši menadžment i Odbor direktora banke, ne oslobađa korisnike procesa i ostalo osoblje od odgovornosti da upravljaju kompleksnim rizicima u okviru radnih procesa koji potpadaju pod njihovu nadležnost, da kreiraju i primenjuju mere interne kontrole u tu svrhu i da koriste sopstvene regulacione instrumente za postizanje tih ciljeva. Odeljenje za Compliance treba da je nezavisno³⁶ i ono

³⁵ Stanovište Instituta internih revizora: Tri linije odbrane za efektivni proces upravljanja rizikom i sistem interne kontrole / 3 Udruženje internih revizora Srbije, Beograd, 2013, str. 6.

³⁶ Tomić, S., *Kontrola usklađenosti poslovanja u teoriji i praksi*, Bankarstvo, Beograd, 5 – 6, 2007.

nudi savete i daje preporuke za poboljšanje interne kontrole, ali je izvršenje tih preporuka ili pokretanje drugih opravdanih mera dužnost menadžera koji su odgovorni za odgovarajuće radne procese.

5.3 UPRAVLJANJE RIZICIMA U BANKAMA

U savremenom poslovnom okruženju, stepen stabilnosti u bankarskom sektoru ima veliku refleksiju u ekonomskim i društvenim odnosima. Sa druge strane, bankarsko poslovanje neminovno prati postojanje različitih vrsta rizika koji mogu izazvati negativne efekte na samoj obali i njegov finansijski rezultat, kao i negativne efekte na klijente banke ili privrede zemlje u kojoj banka posluje. Iz tog razloga, dobra i oportuno upravljanja rizicima u bankarskom poslovanju je od ključnog značaja za stabilnost banke, ili na višem nivou, stabilnost finansijskog sektora.³⁷

Postupak upravljanja rizicima u bankama i drugim finansijskim institucijama obuhvata niz sukcesivnih koraka, počev od identifikacije rizika, njegova merenja i na kraju, procena rizika u cilju minimiziranja negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital. Dakle, merenje poslovnih performansi banaka nije samo stvar dobrog menadžmenta banke, ali i ispunjenje zakonom propisanih standarda za bankarsko poslovanje.

Dve najvažnije performanse savremene banke su adekvatnost kapitala i likvidnost banke. Značaj ovih predstava je pre svega u činjenici da oni odražavaju istovremeno nivo komercijalnog uspeha banke, ali i nivo upravljanja rizicima u banci. Usaglašenosti sa ovim zahtevima u bankarskom sektoru u Srbiji je regulisana posebnim odlukama Narodne banke Srbije.

Prema članu 28 Zakona o bankama, banka identifikuje, meri i procenjuje rizike kojima je izložena u svom poslovanju i upravlja tim rizicima. Takođe, banka je dužna da obrazuje posebnu organizacionu jedinicu u čijem je delokrugu upravljanje rizicima, kao i da obezbedi funkcionalnu i organizacionu odvojenost aktivnosti upravljanja rizicima i redovnih poslovnih aktivnosti banke.

Banka svojim aktima propisuje strategiju i politike za upravljanje rizicima, strategiju upravljanja kapitalom, procedure za identifikovanje, merenje i procenu rizika, kao i upravljanje rizicima, u skladu s propisima, standardima i pravilima struke.

³⁷ Stevanović T., Stanković J., Analiza ispunjenosti kapitalnih zahteva i zahteva likvidnosti u bankarskom sektoru u Srbiji, Facta Universitatis – series, Economics and Organisations, vol. 8, 2011, str. 287-300,

Ovi akti sadrže: procedure za identifikovanje, merenje i procenu rizika; procedure za upravljanje rizicima; procedure kojima se obezbeđuje kontrola i dosledna primena svih unutrašnjih akata banke u vezi sa upravljanjem rizicima, kao i procedure za redovno izveštavanje organa banke i regulatornog tela o upravljanju rizicima.

Upravljanje rizicima usklađuje se s veličinom i organizacionom strukturom banke, obimom aktivnosti i vrstama poslova koje obavlja. Prema članu 29 Zakona o bankama, predviđaju se rizici kojima je banka izložena u poslovanju, a posebno naredni rizici:

- rizik likvidnosti;
- kreditni rizik;
- kamatni i devizni rizik i ostali tržišni rizici;
- rizici izloženosti banke prema jednom licu ili grupi povezanih lica;
- rizici ulaganja banke u druga pravna lica i u osnovna sredstva;
- rizici koji se odnose na zemlju porekla lica prema kome je banka izložena;
- operativni rizik, uključujući i pravni rizik, kao i rizik neodgovarajućeg upravljanja informacionim i drugim tehnologijama značajnim za poslovanje banke.

Rizik likvidnosti

Sposobnost banke kao dužnika da novčane obaveze izmiri u roku njihovog dospeća predstavlja likvidnost. Može se reći da likvidnost poslovne banke zavisi od internih i eksternih faktora, kao i od stepena sinhronizovanosti novčanih tokova, priliva i odliva novčanih sredstava. Ukoliko su tokovi priliva i odliva novčanih sredstava u disparitetu, utoliko je veći rizik od nelikvidnosti za poslovnu banku.³⁸

Opređenje poslovne banke da drži određeni iznos novčanih sredstava na svom računu, otklanja rizik od nelikvidnosti ali direktno i sukobljava princip likvidnosti sa principom rentabilnosti. Svaka poslovna banka teži uspostavljanju optimalnog odnosa potrebnih novčanih sredstava na računu radi optimalnog zadovoljenja principa rentabilnosti i principa likvidnosti.

Kreditni rizik

³⁸ Vunjak, N., *Finansijski menadžment*, str. 363.

Kreditni rizik banke predstavlja verovatnoću da banka neće biti u stanju da naplati svoja ukupna potraživanja, kako po osnovu glavnice duga, tako i svu ugovorenu kamatu.³⁹ Ovaj rizik je od velikog značaja kada se govori o važnosti i obimu potencijalnih gubitaka za banku, jer se radi o riziku da klijent neće moći da izvrši svoju obavezu prema banci.⁴⁰

U odnosu na izvore nastanka kreditnog rizika, razlikuju se njegova tri osnovna tipa:⁴¹

Rizik naplativosti je rizik koji postoji još u momentu odobrenja kredita, odnosno emitovanja instrumenta, jer već tada svaki klijent, ima neki kreditni rejting, a u svakom rejtingu može se pripisati određena verovatnoća neizvršenja. *Rizik kreditne premije* je rizik da će se kreditna premija promeniti i uticati na pogoršanje performansi klijenta i da će potencijalno stvoriti probleme u otplati kredita. *Rizik kreditnog rejtinga* je rizik da će doći do pogoršanja kreditnog rejtinga klijenta u periodu njegove otplate.

Na mogućnost i volju zajmotražioca ili korisnika kredita utiču brojni faktori, i oni koji su pod kontrolom zajmotražioca, i oni koji su van njegove kontrole, pa zato kreditni rizik zavisi od dve grupe faktora:⁴² egzogenih (državna regulativa u privredi, stanje ekonomije, prirodne okolnosti i sl.) i endogenih (osnovnu ulogu imaju stručnost i sposobnost kreditnog analitičara). Na osnovu prikupljenih podataka banka vrši klasifikaciju klijenata, tako što izdvaja klijente sa manjim kreditnim rizikom, od onih koji predstavljaju potencijalno veći kreditni rizik kako bi kreditiranje bilo profitabilno.⁴³

Kamatni i devizni rizik i drugi tržišni rizici

Prema članu 32 Zakona o bankama, kamatni rizik je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled promena kamatnih stopa. Devizni rizik je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled promene deviznog kursa. Banka je dužna da svojim unutrašnjim aktima propiše posebne politike i procedure za identifikovanje ovih rizika i upravljanje njima, kao i za redovno izveštavanje organa banke o vrstama i nivou tih rizika.⁴⁴

³⁹ Bessis, J., *Risk Management in Banking*, Mc - Graw Hill, 2002, str. 419.

⁴⁰ Ivanović, P., *Upravljanje rizicima u bankama*, Fakultet za bankastvo, osiguranje i finansije i Beogradska bankarska akademija, Beograd, 2009, str. 10

⁴¹ Baker H. K., Powel G.E., *Understanding financial management: A practical guide*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005, str. 89

⁴² Curčić, U. *Marketing poslovanja banke*, 2002, str.230.

⁴³ Đorđević, D., *Korporativne finansije*, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Beograd, 2010, str. 307.

⁴⁴ Bessis, J., *Risk Management in Banking*, str. 419.

Rizici izloženosti banke

Prema članu 33 Zakona o bankama, izloženost banke prema jednom licu je ukupan iznos potraživanja i vanbilansnih stavki koji se odnose na to lice ili grupu povezanih lica (kredit, ulaganja u dužničke hartije od vrednosti, vlasnički ulozi i učešća, izdate garancije i avali i sl.).⁴⁵

Velika izloženost banke prema jednom licu ili grupi povezanih lica je izloženost koja iznosi najmanje 10% kapitala banke. Izloženost banke prema jednom licu ili grupi povezanih lica ne sme preći 25% kapitala banke. Izloženost banke prema licu povezanom s bankom ne sme preći 5% kapitala banke.

Ukupna izloženost banke prema licima povezanim s bankom ne sme preći 20% kapitala banke. Narodna banka Srbije propisuje zbir svih velikih izloženosti banke, koji ne može biti manji od 400% niti veći od 800% kapitala banke.

Rizici ulaganja banke

Prema članu 34 Zakona o bankama, ulaganje banke u jedno lice koje nije lice u finansijskom sektoru ne sme preći 10% kapitala banke. Ukupna ulaganja banke u lica koja nisu lica u finansijskom sektoru i u osnovna sredstva banke ne smeju preći 60% kapitala banke.⁴⁶

Operativni rizik

Operativni rizik je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled propusta u radu zaposlenih, neodgovarajućih unutrašnjih procedura i procesa, neadekvatnog upravljanja informacionim i drugim sistemima, kao i usled nepredvidivih eksternih događaja. Narodna banka Srbije propisuje kriterijume za identifikovanje, merenje i procenu rizika.

Poslovanje s povezanim licem

Banka u svom poslovanju ne može licu povezanom s bankom, kao ni zaposlenom u banci, odobriti uslove koji su povoljniji od uslova odobrenih drugim licima koja nisu povezana s tom bankom, odnosno nisu zaposlena u toj banci.

Rizik usaglašenosti

Banka koja posluje u određenoj jurisdikciji mora da usaglasi svoje poslovanje sa regulativama koje se u toj jurisdikciji primenjuju. Da bi banka stvorila uslove za

⁴⁵ Barjaktarović, L., *Upravljanje rizikom*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009, str. 23.

⁴⁶ Barjaktarović, L., *Upravljanje rizikom*, 2009, str. 24.

identifikaciju, praćenje i upravljanje rizikom usklađenosti poslovanja, dužna je da obrazuje organizacionu jedinicu i kreira efikasnu politiku usklađenosti koje će obezbediti minimiziranje ove vrste rizika na svim nivoima u banci.⁴⁷

5.4 USPOSTAVLJANJE COMPLIANCE FUNKCIJE

Compliance funkcije u bankama predstavlja veoma značajnu funkciju, koja je jedan od stožera bankarskog poslovanja i savremene banke je u potpunosti primenjuju. U skladu sa dokumentom od aprila 2005. godine koje je izdala Bazelska Komisija⁴⁸, u Republici Srbiji se primenjuje na osnovu Preporuka Udruženja banaka.⁴⁹

Banke su institucije koje moraju biti u saglasnosti sa svim zakonima i regulativama u okviru svih zemalja u kojima posluju. Organizacija i struktura Compliance funkcije mora biti usaglašena sa lokalnim zakonskim i regulatornim zahtevima konkretne zemlje. Compliance funkcija bi trebala da ima formalan status u okviru banke, a koji će mu dati odgovarajući položaj, autoritet i nezavisnost u radu. Osnovno je da ovakva postavka može da bude deo politike usaglašenosti banke ili nekog drugog formalnog dokumenta koji mora biti iskomuniciran svim zaposlenima u toj banci.

Compliance funkcija banke predstavlja funkciju kontrole usklađenosti, odgovornosti rukovodioca organizacione jedinice kao i njene nadležnosti. Banka ima obavezu, sa aspekta uspostavljanja i vršenja funkcije kontrole usklađenosti poslovanja, da obrazuje određenu organizacionu jedinicu, u čijem se delokrugu nalazi identifikovanje, procena, praćenje, i upravljanje rizicima usklađenosti poslovanja banke (dalje: Organizaciona jedinica).

Pri tome, veličinu, kvalifikacionu i organizacionu strukturu Organizacione jedinice, određuje sama banka u skladu sa svojim potrebama, veličinom, kao i obimom, odnosno vrstom poslova koje obavlja. Banka je takođe dužna da obezbedi da broj i struktura zaposlenih u Organizacionoj jedinici omoguće da se rizikom usklađenosti poslovanja banke upravlja efikasno.

⁴⁷ Gorčić, J., *Priručnik za upravljanje rizicima banke prema Zakonu o bankama sistem organi, standardi i procedure*, Proinkom, Beograd, 2006, str. 129.

⁴⁸ Bazelska komisija je osnovana 1974. godine da bi promovisala superviziju internacionalno aktivnih banaka

⁴⁹ Preporuke za uspostavljanje i vršenje funkcije kontrole usklađenosti poslovanja banke - Compliance funkcije, Udruženje banaka Srbije, dostupno na: <http://www.ubs-asb.com/Default.aspx?tabid=588>, datum pristupa 05.08.2013).

Bazelski komitet je predvideo da svaki zaposleni u Compliance funkciji bi trebao da ima pravo da na svoju ličnu inicijativu komunicira sa bilo kojim drugim zaposlenim u banci, kao i da dobije na uvid zapise/ izveštaje ili fajlove koji bi mu omogućili da nesmetano obavlja svoj posao. Ključno je da bi morao da izvrši svoje dužnosti na svoju inicijativu u bilo kom sektoru banke u kom postoji rizik usaglašenosti, kao i da ima pravo da sprovede istragu u slučaju mogućeg narušavanja poslonve politike banke sa pravom da zatraži pomoć specijalista u okviru banke ili eventualno spoljnih saradnika.

Prema preporukama za uspostavljanje i vršenje funkcije kontrole usklađenosti poslovanja banke, odnosno Compliance funkcije koje je izdalo udruženje banaka Srbije, zaposleni u Organizacionoj jedinici imaju pravo pristupa svim organizacionim jedinicama banke, uvid u dokumenta i informacije koji su im potrebni.

Takođe je značajno da je ovim preporukama predviđeno pravo da zaposleni u Compliance funkciji banke mogu od drugih zaposlenih u banci da zahtevaju da im u razumnom roku pribave potrebne informacije i daju odgovarajuća obrazloženja. Banka je dužna da obezbedi redovno obučavanje i usavršavanje rukovodioca i zaposlenih u Organizacionoj jedinici, što predstavlja suštinski korak ka unapređenju Compliance funkcije.

Veoma je značajno da zaposleni u Organizacionoj jedinici banke (Compliance funkcije) treba da poseduju odgovarajuće kvalifikacije, znanje i iskustvo, kao i profesionalne i lične kvalitete za rad u Compliance funkciji. Sa aspekta kvaliteta rada u ovako značajnoj funkciji savremene banke, prethodne napomene su od posebnog značaja i neophodne su za uspostavljanje pravih vrednosti u oblasti rada usklađenosti i odgovornosti upravljanja rizicima u bankama.

Obaveza zaposlenih u ovakvoj Organizacionoj jedinici jeste u tome da oni neophodno moraju da:

- poznaju i prate izmene u zakonima, podzakonskim propisima i internim aktima banke,
- poznaju pravila struke, dobre poslovne običaje i poslovnu etiku banke i
- utiču odnosno učestvuju u tome da zaposleni u banci budu blagovremeno obavešteni o svojim obavezama koje mogu da proisteknu iz vršenja poslova iz oblasti complianca.

Rukovodilac i zaposleni u Organizacionoj jedinici banke treba da poseduju i sposobnost da unapred procene nastanak rizika usklađenosti kao i uticaj tih rizika na poslovanje banke. Rukovodilac Organizacione jedinice i zaposleni u Organizacionoj jedinici banke, jesu

nezavisni u svom radu i obavljaju isključivo poslove iz svog delokruga, izbegavajući moguće sukobe interesa u odnosu na druge zaposlene u banci i poslove koje oni obavljaju. Karakteristično je za compliance funkciju da rukovodioca Organizzazione jedinice imenuje i razrešava Upravni odbor banke.⁵⁰

5.5 RIZIK USKLAĐENOSTI KAO KLJUČNI RIZIK U BANKAMA

Rizik usklađenosti poslovanja banke predstavlja ključni rizik kojim banka mora upravljati na što optimalniji način. Pojam rizik usklađenosti uglavnom se definiše kao usklađenost sa zakonima, propisima i standardima, a suštini označava rizik izlaganja pravnim ili regulatornim sankcijama, nastanku značajnih finansijskih gubitaka ili gubitka reputacije koje pojedina banka može pretrpeti kao rezultat neusklađenosti sa zakonima, pravilima, propisima i s njima povezanih organizacijskih standarda te kodeksa ponašanja, koji se primjenjuju na njeno poslovanje (skraćeno, usklađenost sa zakonima, propisima i standardima).

Usklađenost počinje na najvišem bankarskom nivou i biće najdelotvornija u korporativnoj kulturi banke koja se zasniva na standardima poštenja i integriteta i u kojoj odbor direktora i više rukovodstvo prednjače svojim primerom. Ona se tiče svih u banci pa se smatra sastavnim delom poslovnih aktivnosti pojedine banke. Banke se moraju pridržavati visokih standarda u svom poslovanju, kao i da u svako vreme nastoje poštovanje zakona.⁵¹

Kada se govori o usklađenosti sa zakonima, propisima i standardima, sa aspekta Compliance funkcije, obuhvataju se pitanja poput adekvatnih standarda tržišnog ponašanja, izbegavanje sukoba interesa, poštenog pristupa klijentu, kao i osiguravanja kvaliteta saveta koji banka preko različitih funkcija daje svojim klijentima. Oni generalno uključuju posebna područja i aktivnosti, kao što su sprečavanje pranja novca i finansiranje terorističkih aktivnosti i mogu da obuhvate i poreske zakone neophodne za strukturiranje bankarskih proizvoda (usluga).

Rizik usklađenosti poslovanja banke posebno obuhvata sledeće rizike:

⁵⁰ <http://www.ubs-asb.com/Default.aspx?tabid=588>, datum pristupa 08.08.2013).

⁵¹ Usklađenost i funkcija praćenja usklađenosti u bankama, Bazelski odbor za nadzor banaka, april 2005, dostupno na: <http://www.hnb.hr/supervizija/papiri-bazelske-komisije/h-uskladjenost.pdf> (datum pristupa 31.07.2013).

- rizik od sankcija regulatornog tela;
- rizik od finansijskih gubitaka;
- reputacioni rizik.

Svaka banka treba da organizuje funkciju praćenja usklađenosti, kao i da postavlja prioritete pri upravljanju rizikom usklađenosti tako da ona bude u skladu s njenom upravljačkom strategijom i strukturom. Svi navedeni rizici su veoma važni sa aspekta rizika usklađenosti i uloga vrhovnog menadžmenta je suštinska za njihovo upravljanje.

Compliance program je različit u različitim bankama i zavisi od mnogo faktora kao što su veličina banke, kompleksnost proizvoda koji nudi, filozofije menadžmenta. Da bi banka mogla efektivno da upravlja svojim sistemom usaglašenosti neophodno je da ima dobro dizajniran program usaglašavanja. Program usaglašavanja se sastoji iz više delova i obično obuhvata rizike usaglašenosti, strukturu programa usaglašenosti, provere i preglede, obuke, komunikaciju, alate usaglašenosti. Dizajniranje odnosno formiranje i struktisanje ovakvog vida programa predstavlja jedan od važnijih prioriteta ako ne i najvažniji.⁵²

Kako formirati, kako odrediti najvažnije, kako upravljati, dokumentacija i praćenje sumnjivih transakcija odnosno aktivnosti, kako pravilno obučiti zaposlene i kontrolisati zaposlene u toku njihovog rada moguće je jedino uz dobar „compliance program“. U većim bankama, osoblje odgovorno za praćenje rizika usklađenosti može biti smešteno u okviru samih operativnih poslovnih aktivnosti banke. Takođe, internacionalne banke mogu imati osoblje odgovorno za praćenje usklađenosti na lokalnom nivou ili na nivou grupe. Sa druge strane, kada je reč o manjim bankama, osoblje odgovorno za praćenje usklađenosti može se nalaziti u jednoj organizacijskoj jedinici.

Posebne jedinice praćenja rizika usklađenosti, osnovane su u nekim bankama kako bi pokrivale različita specijalistička područja, poput zaštite podataka ili sprečavanje pranja novca, odonso finansiranja terorističkih aktivnosti.

Rizici iz usklađenosti poslovanja banke, mogu nastati zbog neusklađenosti poslovanja banke sa:

- 1) zakonima i podzakonskim propisima;
- 2) internim aktima banke;
- 3) procedurama o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma;
- 4) pravilima struke, dobrim poslovnim običajima i poslovnom etikom banke.

⁵² Preporuke za uspostavljanje i vršenje funkcije kontrole usklađenosti poslovanja banke - Compliance funkcije, Udruženje banaka Srbije, dostupno na: <http://www.ubs-asb.com/Default.aspx?tabid=588>, datum pristupa 31.07.2013).

Prilikom dizajniranja programa polazi se od procene rizika odnosno analize u kojoj se banka trenutno nalazi. Rizici usaglašenosti se mogu podeliti u dve osnovne grupe rizik bankarskih proizvoda - usluga i rizik neusaglašenosti sa zakonima i propisima.

Rizik proizvoda se odnosi na karakteristike banke koje verovatno mogu da utiču na verovatnoću i opasnost neusaglašenosti. Ove karakteristike su u vezi sa veličinom banke, ekspertizom menadžmenta i poslovnom orijentacijom banke.

Rizik neusaglašenosti sa zakonima i propisima se odnosi na potencijalne konsekvence prema javnosti i banci usled nepoštovanja zakona i propisa. Faktori koji spadaju u ovu grupu rizika uključuju finansijsku štetu klijenata; zakonsku, finansijsku, reputacionu štetu banke; istorijska industrijska usaglašenost; teret korektivnih mera, uključujući i potencijalni civilni i finansijsku.

Izuzetno važan korak koji sledi nakon procene rizika je izbor i ocena kontrolnih mera koje su mere za sprečavanje nastanka ili smanjenje rizika. Postojeće i nove kontrolne mere se moraju proceniti i njihova pouzdanost verifikovati.

U cilju redovnog obavljanja poslova iz svog delokruga kao i identifikovanja i praćenja glavnih rizika usklađenosti u poslovanju banke, Organizaciona jedinica prati usklađenost internih akata banke, a posebno onih koji se odnose na:

- radnje i mere u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma,
- zaštitu klijenata,
- poštovanje bankarske tajne,
- zloupotrebu tržišta i privilegovanih informacija iz posebnih ovlašćenja,
- konflikt interesa iz rukovodeće funkcije, vlasničkog statusa klijenta i banke,
- kodeks ponašanja unutar banke,
- kodeks ponašanja u prodaji, trgovini i marketingu bankarskih usluga,
- transparentnost u ponudi usluga klijentima banke,
- interna pravila vezana za razvoj/izmenu postojećih i novih usluga banke,
- odnos/ponašanje banke pri vršenju konsultativnih poslova.

Osnovno je za Compliance funkciju da bi ona trebala biti nezavisna i raspolagati dostatnim resursima, njene odgovornosti trebale bi biti jasno definisane, a njene aktivnosti podložne redovnom i nezavisnom pregledu funkcije interne revizije.

Na osnovu Zakona o Narodnoj banci Srbije⁵³ i Zakona o bankama⁵⁴, Guverner Narodne banke Srbije doneo je “Odluku o načinu i uslovima identifikacije i praćenja rizika usklađenosti poslovanja banke i upravljanja tim rizikom”⁵⁵, koja je važna sa aspekta konkretizacije implementacije funkcije compliance u bankama Republike Srbije, kao i njenom adekvatnom funkcionisanju u praksi.

Prema članu 83 Zakona o bankama, u banci postoji organizaciona jedinica u čijem delokrugu je kontrola usklađenosti poslovanja banke. Rukovodioca ove organizacione jedinice, imenuje i razrešava upravni odbor banke. On je odgovoran za identifikaciju i praćenje rizika usklađenosti poslovanja banke, kao i za upravljanje tim rizikom, koji pre svega obuhvata rizik od sankcija regulatornog tela i finansijskih gubitaka, kao i reputacioni rizik.

Takođe je istim članom regulisano pitanje rizika usklađenosti poslovanja banke, koji nastaje kao posledica propuštanja usklađivanja poslovanja sa zakonom i drugim propisom, standardima poslovanja, procedurama o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, kao i sa drugim aktima kojima se uređuje poslovanje banke. Rukovodilac ove organizacione jedinice i zaposleni u njoj, nezavisni su u svom radu i obavljaju isključivo navedene poslove

Zaposleni u banci dužni su da zaposlenima u ovoj organizacionoj jedinici, omoguće uvid u dokumentaciju koju poseduju i da im pruže potrebne informacije. Narodna banka Srbije bliže propisuje način i uslove identifikacije, praćenja i upravljanja rizicima, koji su u nadležnosti funkcije kontrole usklađenosti.

Prema članu 84 Zakona o bankama, organizaciona jedinica u čijem delokrugu je kontrola usklađenosti poslovanja banke, dužna je da najmanje jednom godišnje identifikuje i proceni glavne rizike te usklađenosti. Takođe, ova organizaciona jedinica ima obavezu da predloži planove upravljanja tim rizicima, o čemu sastavlja izveštaj koji dostavlja izvršnom odboru i odboru za praćenje poslovanja banke. Pri tome, pomenuti izveštaj usvaja izvršni odbor banke.⁵⁶

⁵³ Zakon o Narodnoj banci Srbije, Službeni glasnik RS, br. 72/2003 i 55/2004, 85/2005 – dr. Zakon, 44/2010, 76/2012 i 106/2012.

⁵⁴ Zakon o bankama, Službeni glasnik RS, broj 107/2005 i 91/2010.

⁵⁵ Odluku o načinu i uslovima identifikacije i praćenja rizika usklađenosti poslovanja banke i upravljanja tim rizikom Sl. glasnik RS, br. 86 od 21. septembra 2007; 89/2007)

⁵⁶ Tomić, S., *Kontrola usklađenosti poslovanja u teoriji i praksi*, Bankarstvo, Beograd, 5 – 6, 2007.

Organizaciona jedinica u vršenju kontrole usklađenosti poslovanja preduzima aktivnosti kojima utiče:⁵⁷

- da nadležni organi banke donesu odgovarajuća interna akta,
- da interna akta banke budu usklađena sa zakonima i podzakonskim propisima i
- na međusobnu usklađenost internih akata banke.

Organizaciona jedinica najmanje jednom godišnje vrši identifikaciju i procenu glavnih rizika u poslovanju banke i predlaže planove za upravljanje tim rizicima.

5.6 PROGRAM PRAĆENJA USKLAĐENOSTI POSLOVANJA BANKE

Rukovodilac organizacione jedinice za kontrolu usklađenosti poslovanja banke dužan je da o utvrđenim propustima koji se odnose na usklađenost poslovanja odmah obavesti izvršni odbor i odbor za praćenje poslovanja banke. Organizaciona jedinica za kontrolu usklađenosti poslovanja banke, ima veoma značajnu obavezu da sastavi program praćenja usklađenosti poslovanja banke. Ovaj program sa svoje strane, posebno sadrži značajan segment - metodologiju rada upravo te organizacione jedinice, planirane aktivnosti, način i rokove izrade izveštaja, način provere te usklađenosti, kao i plan obuke zaposlenih.

Sa aspekta načina sprovođenja aktivnosti organizacione jedinice banke koja vrši compliance funkciju u banci, važan je program praćenja usklađenosti poslovanja banke.

Organizaciona jedinica je dužna da izradi Program praćenja usklađenosti poslovanja banke, koji posebno mora da sadrži:⁵⁸

- metodologiju rada;
- planirane aktivnosti;
- način i rokove izveštavanja;
- način provere usklađenosti;
- plan obuke zaposlenih u banci, kao i

⁵⁷ Preporuke za uspostavljanje i vršenje funkcije kontrole usklađenosti poslovanja banke - Compliance funkcije, Udruženje banaka Srbije, dostupno na: <http://www.ubs-asb.com/Default.aspx?tabid=588>, datum pristupa 30.07.2013).

⁵⁸ Preporuke za uspostavljanje i vršenje funkcije kontrole usklađenosti poslovanja banke - Compliance funkcije, Udruženje banaka Srbije, dostupno na: <http://www.ubs-asb.com/Default.aspx?tabid=588>, datum pristupa 30.07.2013).

-obavezu uspostavljanja odgovarajućih i ažurnih procedura na nivou svih organizacionih jedinica banke u cilju usklađenosti sa zakonom, podzakonskim propisima i internim aktima banke kao i sa pravilima struke, dobrim poslovnim običajima i poslovnom etikom banke, a koji omogućavaju kontinuirano praćenje i merenje rizika usklađenosti poslovanja banke.

Rukovodilac Organizacione jedinice je dužan da Program praćenja usklađenosti poslovanja banke dostavi Izvršnom odboru i Odboru za praćenje poslovanja banke (Odbor za reviziju) na razmatranje.

Program praćenja usklađenosti poslovanja banke, kao i njegove naknadne izmene i dopune usvaja Upravni odbor banke i to čini jedan od najvažnijih poslovnih aktivnosti u bankama.

5.7 OSNOVNE AKTIVNOSTI COMPLIANCE FUNKCIJE

Compliance funkcija kao sveobuhvatna i veoma značajna bankarska funkcija dovodi i do neophodnosti određenih aktivnosti.

Organizaciona jedinica ima aktivnosti koje su veoma složene i ona ih sprovodi na naredne načine:

1) proverom da li je rukovodstvo banke upoznato sa relevantnim zakonima i podzakonskim propisima, izmenama i dopunama, obavezama koje iz njih proizilaze za banku, kao i davanjem preporuka rukovodstvu banke za potrebnim usklađivanjem;

2) proverom da li su interna akta banke usklađena sa zakonima i podzakonskim propisima i da li su međusobno usklađena;

3) proverom da li su procedure za rad organizacionih jedinica u banci jasne, primenljive i dostupne licima koja ih primenjuju;

4) proverom da li je internim aktima banke utvrđena obaveza organizacionih jedinica da obezbede procedure za rad kao i odgovornost lica zaduženih za njihovu primenu;

5) identifikacijom rizika usklađenosti poslovanja, predlaganjem načina za otklanjanje kontrolom utvrđenih nedostataka i nepravilnosti kao i praćenjem da li su ti nedostaci odnosno nepravilnosti otklonjeni na predloženi način;

6) informisanjem Izvršnog odbora i Odbora za reviziju, o uočenim propustima čija posledica može biti preduzimanje mera prema banci od strane regulatornog tela;

7) redovnim praćenjem informacija o banci u sredstvima javnog informisanja;

8) zaštitom klijenata banke i nadzorom nad prigovorima klijenata banke u cilju prepoznavanja i ukazivanja na najčešće propuste u radu banke, koji predstavljaju reputacioni rizik i koji mogu dovesti do finansijskog gubitka i sankcija regulatornog tela;

9) praćenjem informacija o finansijskim i tržišnim zloupotrebama i internim i eksternim prevarnim radnjama, kao i o faktorima koji ukazuju na moguće prevarne radnje, uz obavezu davanja preporuka za preventivno delovanje i njihovo sprečavanje;

10) aktivnom savetodavnom ulogom u vezi s nastankom rizika usklađenosti u procedurama banke kod odobravanja novih usluga i predlaganjem angažovanja stručnjaka za istraživanje mogućih povreda usklađenosti poslovanja – potencijalni rizik;

11) praćenjem i davanjem smernica za izradu procedura kojima se reguliše identifikacija i klasifikacija klijenata u zavisnosti od propisanih faktora rizika u skladu sa propisima koji regulišu oblast sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma;

12) uspostavljanjem pravila za sprečavanje sukoba interesa i zabrane korišćenje privilegovanih informacija u nedozvoljene svrhe;

13) obukom zaposlenih za oblasti koje su u nadležnosti Organizacione jedinice;

14) sagledavanjem i analiziranjem informacija i izveštaja koji se dostavljaju na razmatranje Odboru za reviziju ili prisustvovanjem sednicama Odbora za reviziju;

15) praćenjem izveštaja interne i eksterne revizije.

O sprovedenim aktivnostima Organizaciona jedinica u banci može voditi registar aktivnosti, što je veoma značajno sa aspekta monitoringa i evaluacije sprovedenih compliance aktivnosti.

Organizacione jedinice u savremenim bankama su odgovorne za sprovođenje Programa usklađenosti poslovanja banke svaka u delokrugu svojih ovlašćenja i odgovornosti, a posebno da:⁵⁹

- informišu zaposlene za čiji rad odgovaraju o obavezi sprovođenja Programa usklađenosti poslovanja banke;

⁵⁹ Preporuke za uspostavljanje i vršenje funkcije kontrole usklađenosti poslovanja banke - Compliance funkcije, Udruženje banaka Srbije, dostupno na: <http://www.ubs-asb.com/Default.aspx?tabid=588>, datum pristupa 29.07.2013).

- koordiniraju aktivnostima i preduzimaju mere, u okviru svojih ovlašćenja i odgovornosti, kako bi obezbedili usklađenost poslovanja i izbegli rizik koji može nastati s tim u vezi;

- održavaju resurse - ljudske i materijalne, kako bi se na odgovarajući način pratila pitanja i održavala dnevna komunikacija i saradnja sa Organizacionom jedinicom;

- omogućavaju efikasno sprovođenje mehanizama za internu kontrolu i izbegavanje sukoba interesa u okviru svojih odgovornosti;

- čine dostupnim godišnje i ostale izveštaje Organizacionoj jedinici u cilju efektivne primene Programa usklađenosti poslovanja Banke u okviru svojih odgovornosti;

- izveštavaju Organizacionu jedinicu o svim nepravilnostima ili kršenjima zakona, kao i zakonskim i drugim kaznama ili sankcijama regulatornih tela kao i svim, eventualnim kontrolama i istragama od strane zakonodavnih ili drugih vlasti.

5.8 IZVEŠTAVANJE O REALIZACIJI PLANIRANIH AKTIVNOSTI

O realizaciji planiranih aktivnosti, Organizaciona jedinica izveštava putem:

- pojedinačnih izveštaja o izvršenoj kontroli usklađenosti poslovanja,
- godišnjeg izveštaja o glavnim rizicima usklađenosti poslovanja,
- ostalih izveštaja i informacija o utvrđenim rizicima usklađenosti, u zavisnosti od okolnosti i potrebe.

Godišnji izveštaj o glavnim rizicima usklađenosti poslovanja banke, Organizaciona jedinica sastavlja po isteku kalendarske godine i dostavlja ga Izvršnom odboru i Odboru za reviziju. Godišnji izveštaj sadrži i planove i aktivnosti za upravljanje glavnim rizicima usklađenosti poslovanja banke.

Izveštaj Compliance menadžera, kao minimum, sadrži sledeće:

- svrhu obavljanja kontrole;
- opis predmeta kontrole i odgovorno lice;
- nalaz, koji sadrži identifikaciju i procenu rizika komplajensa sa opisom uočenih nepravilnosti, potrebnim objašnjenjima, analizom efekata uočenih nedostataka;
- preporuke i rokove za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti i lica odgovorna za njihovo otklanjanje;

- druge konstatacije, predloge i ocene vezane za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti i poboljšanje sistema internih kontrola na upravljanju rizikom komplajensa.

Ukoliko u vršenju kontrole usklađenosti poslovanja Organizaciona jedinica utvrdi propust, rukovodilac Organizacione jedinice o tome odmah pismeno obaveštava Izvršni odbor i Odbor za reviziju banke.

Obaveštenje sadrži kratku i jasnu konstataciju o utvrđenom propustu i stepenu rizika, sa predlogom mera za njegovo otklanjanje. Međutim, ukoliko učinjenom kontrolom, Organizaciona jedinica utvrdi značajniji propust u poslovanju banke sa visokim stepenom rizika za banku, pored dostavljanja pismenog obaveštenja Izvršnom odboru i Odboru za reviziju, rukovodilac Organizacione jedinice se može neposredno obratiti i Upravnom odboru banke.⁶⁰

5.9 OBUKA I USAVRŠAVANJE ZAPOSLENIH U BANCIMA

Rukovodilac Organizacione jedinice dužan je da sačini Plan obuke zaposlenih u banci, što je veoma značajan aspekt Compliance funkcije u banci. Plan obuke u Compliance funkciji predviđa: kategorije zaposlenih koji će obuku pohađati, vremenske periode u kojima će se obuka organizovati; način sprovođenja obuke, (direktno ili elektronski); lica nadležna za sprovođenje obuke, proveru znanja po završetku obuke.

Plan obuke posebno obuhvata naredne segmente:⁶¹

- sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma,
- primenu Procedure „Upoznaj svog klijenta“,
- zaštitu klijenata i čuvanje bankarske tajne,
- sprečavanje sukoba interesa i zaštitu privilegovanih informacija,
- upoznavanje sa adekvatnom primenom pravila poslovnog ponašanja
- kodeks poslovne etike.

⁶⁰ Preporuke za uspostavljanje i vršenje funkcije kontrole usklađenosti poslovanja banke - Compliance funkcije, Udruženje banaka Srbije, dostupno na: <http://www.ubs-asb.com/Default.aspx?tabid=588>, datum pristupa 04.08.2013).

⁶¹ Preporuke za uspostavljanje i vršenje funkcije kontrole usklađenosti poslovanja banke - Compliance funkcije, Udruženje banaka Srbije, dostupno na: <http://www.ubs-asb.com/Default.aspx?tabid=588>, datum pristupa 04.08.2013).

Organizaciona jedinice vodi evidenciju o održanim obukama, koja sadrži: datum održavanja obuke, ime i prezime zaposlenog koji je pohađao obuku i naziv organizacione jedinice kojoj je obuka namenjena, podatak o tematskoj oblasti koja je bila predmet obuke, ime i prezime predavača i njegov potpis. Oblasti koje predviđa plan obuke zaposlenih u banci kao i lica koja obuku sprovode Organizaciona jedinica može utvrđivati i u saradnji sa drugim organizacionim jedinicama u banci ili angažovanjem odgovarajućih stručnjaka.

5.10 KORELACIJA COMPLIANCE FUNKCIJE SA DRUGIM ORGANIZACIONIM JEDINICAMA BANKE

Banka svojim aktom uređuje međusobne odnose Organizacione jedinice sa drugim učesnicima u sistemu unutrašnjih kontrola u banci - organizacionom jedinicom u čijem je delokrugu upravljanje rizicima banke i unutrašnja revizija banke, kao i međusobne odnose Organizacione jedinice sa organizacionim jedinicama banke van tog sistema. Ukoliko se poslovi u vezi sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma u banci, kao izuzetno značajni sa aspekta izloženosti rizicima obavljaju van ove jedinice, aktom banke se utvrđuje obaveza ove jedinice banke za stalnom saradnjom i obaveštavanjem Compliance funkcije.

Aktom banke o utvrđivanju obaveza Compliance funkcije za stalnom saradnjom i obaveštavanjem Compliance funkcije, utvrđuje se uloga i mesto ove funkcije u odnosu na:

- zaposlene u banci koji su u direktnom kontaktu sa klijentima i koji primenjuju procedure i instrukcije banke u radu sa klijentima/trećim licima,
- druge organizacione delove u banci;
- Unutrašnju reviziju, koja ocenjuje adekvatnosti i pouzdanosti funkcije kontrole usklađenosti poslovanja banke.

Istim aktom se uređuje i međusobna saradnja ove jedinice i organizacionih jedinica u banci u čijem su delokrugu poslovi koji bi mogli izložiti banku rizicima usklađenosti poslovanja.

Saradnju koja je navedena, Compliance funkcija ostvaruje sa:

- 1) Organizacionom jedinicom za pravne poslove, tako što su:

- izrada i tumačenje svih ugovora koje banka zaključuje sa fizičkim i pravnim licima, poslovi zastupanja banke pred sudovima i vođenje svih postupaka pred sudovima u nadležnosti organizacione jedinice za pravne poslove

- analiziranje, razmatranje i tumačenje novih zakona i drugih propisa u nadležnosti organizacione jedinice za pravne poslove, osim kada u zavisnosti od kadrovske strukture Organizacione jedinice ovi poslovi mogu biti i u nadležnosti Organizacione jedinice,

- praćenje i obaveštavanje svih organizacionih jedinica banke o izmenama zakona i drugih propisa, u nadležnosti Organizacione jedinice,

2) Ljudskim resursima - ljudski resursi i Compliance funkcija se međusobno obaveštavaju po pitanjima: kadrovske strukture zaposlenih, internih i eksternih obuka za zaposlene i njihovog profesionalnog usavršavanja kao i primene poslovne etike u banci.

3) Organizacionim jedinicama u banci u čijem su delokrugu: podrška profitnim centrima banke, poslovi koji se odnose na različite vrste obezbeđenja banke, informaciona tehnologija, opšti poslovi i dr.

4) Organizacionom jedinicom za marketing i odnose sa javnošću, tako što: Organizaciona jedinica banke u čijem su delokrugu marketing i odnosi sa javnošću, treba da obavi konsultacije sa Compliance funkcijom, pre aktivnosti koja se odnosi na istupanja banke u javnosti putem sredstava javnog informisanja, istraživanja javnog mnjenja, promociju banke, kao i aktivnosti u vezi sa korporativnim identitetom banke.

Takođe, isti ovaj akt, u segmentu koji uređuje međusobne odnose Organizacione jedinice i ostalih učesnika u sistemu unutrašnjih kontrola u banci, sadrži precizan delokrug rada svakog od tih učesnika u skladu sa njihovim zakonom propisanim obavezama i odgovornostima i obavezu njihovog međusobnog izveštavanja, a posebno relaciju Organizacione jedinice i unutrašnje revizije u banci. Sa druge strane, Compliance funkcija ima obavezu da postojeći rizik usklađenosti svede na najmanju moguću meru, sa aspekta očuvanja reputacije i kredibiliteta banke. Organizaciona jedinica u čijem je delokrugu interna revizija - sprovodi nezavisno vrednovanje sistema za upravljanje rizicima i vrši redovnu procenu adekvatnosti, pouzdanosti i efikasnosti sistema unutrašnjih kontrola banke i funkcije kontrole usklađenosti poslovanja banke.⁶²

⁶² http://www.voban.co.rs/files/pdf/Bazel%20II%20Stub%203%20-%20Objavljivanje%20-%2031.12.2012_1.pdf (datum pristupa 02.08.2013).

5.11POLITIKA USKLAĐENOSTI

Svaka banka je dužna da donese politiku usklađenosti, koju utvrđuje i redovno ažurira viši menadžment i usvaja Odbor direktora. Ova politika donosi se u pismenoj formi. Politika obavezno sadrži glavne aspekte rizika usklađenosti, objašnjava principe ustanovljene od strane Odbora direktora, uspostavlja funkciju usklađenosti i definiše njene ciljeve i nezavisnost, te zahteva donošenje povelje i implementaciju programa kontinuirane edukacije.

Povelja usklađenosti definiše način na koji će funkcija usklađenosti poslovati. Nju odobrava više rukovodstvo i Odbor direktora. Povelja kao minimum: definiše ciljeve funkcije usklađenosti; odgovornosti i ulogu usklađenosti; uspostavlja njenu stalnost i nezavisnost; opisuje odnos sa ostalim odljenjima i funkcijama, kao i eventualnu potrebu za delegiranjem i/ili koordinacijom; odobrava funkciji usklađenosti pravo pristupa svim informacijama koje su potrebne za izvršenje njenih odgovornosti; prepoznaje njeno pravo da sprovodi istrage; definiše linije izveštavanja; uspostavlja pravo da se kontaktira viši menadžment i, gde je to primenjivo, predsednik Odbora direktora ili članovi Odbora za reviziju i Odbora za usklađenost i definiše uslove u kojima ova funkcija može angažovati eksterne stručnjake. Povelja usklađenosti se razvija i ažurira bez odlaganja kako bi se reflektirale promene u regulativi koja je obavezujuća za instituciju.

5.12ODGOVORNOST ODBORA DIREKTORA I VIŠEG MENADŽMENTA

Odgovornosti odbora direktora

Odbor direktora je odgovoran za definisanje principa usklađenosti, koje je institucija dužna primenjivati tokom vršenja svojih aktivnosti. Odbor direktora dužan je da promoviše pozitivan odnos prema funkciji usklađenosti.⁶³ Politika i povelja usklađenosti koju priprema viši menadžment podnosi se odboru direktora na usvajanje. U granicama svoje nadzorne funkcije, Odbor direktora procenjuje, na godišnjem nivou, način na koji institucija upravlja

⁶³ http://www.ubcg.info/images/stories/bankar/BANKAR_Broj10_2010-06_WEB.pdf (datum pristupa 01.08.2013)

rizikom usklađenosti. U tom smislu, Odbor direktora će redovno, najmanje jednom godišnje, zahtevati od višeg menadžmenta dostavljanje izveštaja o usklađenosti. Odbor direktora može svoj zadatak redovne procene delegirati Odboru za reviziju ili Odboru za usklađenost koji je formiran specijalno za ove namene.

Odbor za reviziju je dužan da nadzire i analizira usklađenost banke sa zakonom i internim pravilima i regulativom. Odbor direktora je dužan da osigura da funkcija usklađenosti ima, ukoliko je potrebno, pravo da se neposredno obrati predsedniku Odbora direktora ili, gde je to primenjivo, članovima Odbora za reviziju ili Odboru za usklađenost. Takođe, dužan je da osigura da funkcija usklađenosti, poseduje resurse potrebne za korišćenje usluga eksternih eksperata.

Odgovornost višeg menadžmenta

Viši menadžment je odgovoran za izradu i implementaciju politike usklađenosti, kao i za uspostavljanje funkcije usklađenosti u skladu sa principima poslovanja. Takođe, viši menadžment je dužan da, na redovnoj osnovi, obezbedi potvrdu adekvatnosti politike usklađenosti i verifikuje njenu primenu i poštovanje, što takođe implicira da viši menadžment, u slučaju da funkcija usklađenosti ustanovi da se politika ne primenjuje ili uoči ozbiljne propuste u njenoj primeni, donosi odluku o korektivnim merama i, gde je to primenjivo, o sankcijama koje je potrebno sprovesti.

Viši menadžment najmanje jednom godišnje, u formi koju smatra adekvatnom, informiše Odbor direktora o statusu usklađenosti. U ovom izveštaju, viši menadžment će naročito izvestiti o: ispunjavanju ciljeva funkcije usklađenosti, kadrovskim i tehničkim sredstvima opredeljenim za postizanje tih ciljeva, uočenim nedostacima, korektivnim merama koje su preduzete i informacijama koje su potrebne da li je i na koji način funkcija usklađenosti ispunjavala svoje obaveze.

6 SUPROTSTAVLJANJE PRANJU NOVCA

Suprotstavljanje pranju novca predstavlja skup mera, radnji, aktivnosti i postupaka koje preduzimaju nadležni organi u cilju ostvarivanja funkcije države u domenu suzbijanja mehanizama pranja novca, odnosno zaštite njenih vitalnih vrednosti i nacionalne bezbednosti u oba aspekta pranja novca i terorizma.

Zaštita ne predstavlja bilo kakvu posebnu organizaciju koja bi izvršavala zadatke iz oblasti javne i državne bezbednosti, već naprotiv, delatnošću nadležnih državnih i društvenih organa ostvaruje se funkcija integralne zaštite nacionalnih interesa od negativnih efekata pranja novca i terorizma koji se finansira kroz pranje novca.

Sistem suprotsavljanja pranju novca predstavlja jedan od najnovijih sistema u okviru integralnog sistema bezbednosti (javne i nacionalne) i obuhvata niz radnji i mera u sklopu fizičke i tehničke zaštite i bezbednosne zaštite radi sprečavanja raznih kriminalnih radnji i drugih oblika ugrožavanja nacionalne bezbednosti u sferi pranja novca i borbi protiv terorizma na nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou, a cilj je otkrivanje njihovih učinilaca, kao i efikasnije zaštite države od mehanizama pranja novca i terorizma što je od centralnog značaja za bezbednost zemlje, nacionalne privrede i građana. Za sve operacije pranja novca postoje četiri zajednička faktora:

- 1) Prvi polazi od činjenice da nema potrebe za pranjem novca ako svako zna čiji je novac kad one izađu iz mašine za pranje, što znači da je *prvo pravilo je da vlasništvo i poreklo moraju biti sakriveni.*
- 2) *Drugo pravilo podrazumeva da novac mora promeniti oblik.* Novac se ne pere da bi obrti miliona dolara u banknotama od 20 dolara da bi na kraju dobio te milione dolara u banknotama od 20 dolara, pa se zato gotovina pretvara u bankvne račune, skupe slike, luksuzne automobile, zemlju, čekove i slično.
- 3) *Treće pravilo je da trag koji ostavlja prljav novac mora biti nejasan.* U suprotnom, cilj čitave operacije propada ukoliko neko može da uđe u trag novcu od

početka do kraja, pa se zato operacije sprovode kroz mnogobrojne bankarske račune, preko lažnih banaka i lažnih kompanija.

- 4) *I kao poslednje pravilo navodi se da ma kroz koliko i kakvih operacija novac prolazio pri pranju nad njim uvek treba imati kontrolu.* Svi ljudi koji su umešani u ovaj posao znaju da je reč o prljavom novcu i da njegov vlasnik malo šta može da učini ako novac bude ukraden.

U okviru fronta nacionalne, regionalne i globalne borbe usmerene na iskorenjivanju organizovanog kriminala i povećanju stepena bezbednosti veliki značaj poseduju do sada relativno neistražene mogućnosti suzbijanja pranja novca.

Suzbijanje pranja novca i nelegalnih aktivnosti iz kojih se finansira savremeni terorizam je u funkciji borbe protiv terorizma. U svemu tome su primarno značajne aktivnosti nacionalnih vlada uz veoma rastući značaj regionalne i multilateralne saradnje različitih tela i organizacija, što je trajna spoljno-politička i bezbednosna orijentacija naše zemlje, vlade i demokratskih institucija. Donošenje Zakona o suzbijanju pranja novca je samo prvi korak, formalne prirode.

To za sobom povlači veoma značajne unutrašnje i spoljne obaveze koje će biti sve oštrije izražene u formi novih implicitnih zahteva i obaveza, koje će morati da ispuni naša zemlja u procesu stabilizacije i pripajanja sa Evropskom Unijom (EU) i reintegracije i međunarodne finansijske institucije (Međunarodni monetarni fond, Svetska banka, Svetska trgovinska organizacija i druge).

Zbog toga je veoma značajno odrediti implikacije mehanizama i instrumenata suzbijanja pranja novca na sektore:

a) banaka,

b) finansijskih institucija i

v) privrede.

Uz rastuću saradnju na međunarodnom planu u ovoj sferi, moguće je unapređenje nacionalne bezbednosti i zaštita nacionalnih interesa kao trajni strateški interes demokratskog društva i civilnih institucija. U zavisnosti od ozbiljnosti i jačine suprotstavljanja pranju novca

koje se koristi za finansiranje terorizma presudno će zavisići uspeh borbe protiv međunarodnog terorizma na svim nivoima.

Izražena nestabilnost savremenog sveta u ekonomskom, političkom i društvenom pogledu, uz unipolarni svetski poredak koji je potisnuo blokovske tradicionalne podele i hladni rat ali ga nije eliminisao, donela je nove izazove.

Uloga nacionalnih vlada u suzbijanju pranja novca je nezamenljiva. Snažan nacionalni finansijski, bankarski i regulatorni sistem i državne institucije su zaloga efikasne borbe u suprotstavljanju pranju novca. Savremena borba protiv pranja novca se odvija na više frontova: nacionalnom, regionalnom i međunarodnom. Kreiranje nacionalne strategije borbe u suprotstavljanju pranju novca podrazumeva izgradnju i očuvanje ljudskih prava i sloboda, institucija demokratskog društva.

Saradnja zemalja jugoistočne Evrope mora se ogledati u aktivnom učešću nacionalnih vlada, regionalnih i multilateralnih tela i organizacija (UN, EU, OSCE, Pakta za stabilnost Jugoistočne Evrope, itd.) u aktivnostima suprotstavljanja pranju novca. Prvenstveno svaka od zemalja jugoistočne Evrope, mora izvršiti neophodne pripreme u sferi zakonodavne aktivnosti, regulatornih mera javnih finansijskih institucija i tela, u funkciji suprotstavljanja pranju novca.

U tom smislu je neophodno učiniti sledeće:

- Sprovesti reviziju i harmonizaciju zakonodavstva,
- Uspostaviti nove i ojačati postojeće institucije,
- Edukovati sve činioce odbrane.

Jedan od najpoznatijih uspešnih slučajeva sprečavanja pranja novca jeste akcija pokrenuta protiv Bank of Credit and Commerce International, (BCCI), koja je ponajviše delovala u Velikoj Britaniji i SAD-u i za koju su američke vlasti ustanovile da je oprala oko 32 miliona dolara. Uhapšen je znatan broj službenika među kojima i devetorica direktora banke.

Banka je zbog protivzakonitog delovanja osuđena da plati kaznu od 15,3 miliona dolara te je uskoro potpuno prestala poslovati ostajući bez 530 hiljada štediša širom sveta i bez njihovih 12,4 milijarde dolara.

7 MEĐUNARODNA I DOMAĆA REGULATIVA U OBLASTI PRANJA NOVCA

Da bi se nedozvoljene delatnosti „pranja novca“ suzbile međunarodna zajednica je pristupila normiranju prava i obaveza pojedinih zemalja u cilju preduzimanja adekvatnih mera, sredstava i postupaka u cilju sprečavanja i suzbijanja ovih nedozvoljenih aktivnosti. Tako su evropske države donele nekoliko međunarodnih pravnih akata kojima su precizirane nedozvoljene aktivnosti i pojedini pojavni oblici pranja novca, ali i mere i postupanja nacionalnih država u pravcu suzbijanja ove nezakonite pojave. Međunarodna zajednica počinje da radi na razvijanju i koncipiranju strategije opšte borbe protiv najopasnijeg vida kriminaliteta, kao što su trgovina drogom, belim robljem, oružjem i slično, s čime je u nerazdvojnoj vezi i pranje novca. Poslednjih nekoliko godina doneto je nekoliko međunarodno pravnih akata koja u ovu borbu unose nova sredstva, metode, ali i nove poglede, a to su⁶⁴:

- Bečka konvencija
- FATF – Financial Activity Task Force
- Konvencija o pranju novca i
- Direktiva za sprečavanje korišćenja finansijskog sistema u cilju pranja novca.

Na međunarodnom nivou potrebno je da strane ugovornice sarađuju među sobom u najširoj mogućoj meri u svrsi vođenja istražnih radnji i postupaka usmerenih na konfiskovanje sredstava i imovinske koristi pribavljene krivičnim delom, ali i da svaka strana usvoji takve zakonodavne ili druge mere koje mogu biti neophodne kako bi joj omogućile da ispuni određene zahteve kao što su: zahtev za konfiskacijom posebnih delova imovine koji predstavljaju prihod ili sredstva pribavljena krivičnim delom kao i za konfiskacijom prihoda u smislu zahteva da se plati izvesna suma novca koja odgovara vrednosti pribavljene koristi i za pomoć u istražnim radnjama i određivanju privremenih mera sa ciljem realizacije bilo jednog ili drugog oblika konfiskacije.

⁶⁴ Stakić Budimir, Međunarodne finansije, Univezitet Singidunum, Beograd, 2010. godina

Donošenje i implementacija Nacionalne strategije za borbu protiv organizovanog kriminala (koji je neposredno vezan i za proces pranja novca) je od najšireg značaja za građane Republike Srbije i važan je korak u procesu pridruživanja Evropskoj uniji. Strategija je zasnovana na sledećim vrednostima: poštovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, profesionalni državni službenici, partnerstvo sa zajednicom, poštovanje nacionalnih i međunarodnih standarda, transparentnost rada, saglasnost ličnih i grupnih interesa sa organizacionim, prihvatanje individualnih odgovornosti i posvećenost poslu. Pranje novca predstavlja spoj između opšteg i privrednog kriminala i jedan je od bitnijih faktora organizovanog kriminala. Uočene tendencije ukazuju da se novac stečen vršenjem krivičnih dela ulaže u kupovinu nepokretnosti i luksuznih dobara na teritoriji Republike Srbije. Takođe, nezakonito stečen novac se transferiše izvan granica Republike Srbije na privatne račune fizičkih lica, kao i na račune „of šor“ firmi koje se i osnivaju za tu namenu. Takođe, novac stečenim kriminalnim aktivnostima iz oblasti opšteg kriminala se plasira u legalne tokove, pri čemu se koriste specijalizovana lica iz oblasti finansija za pranje novca. Uočena je i pojava da novac stečen na nelegalan način u inostranstvu ulazi u zemlju, fizički ili putem transfera i ulaže u nekretnine u Republici Srbiji čemu pogoduje nepostojanje ili nezadovoljavajuća primena propisa o poreklu imovine. Proces privatizacije u velikoj meri je omogućio ulaganje „prljavog novca“ u kupovinu pravnih lica koja se privatizuju. Strategija je utemeljena na svim važećim zakonima, konvencijama, bilateralnim i multilateralnim ugovorima, kao i drugim pravnim aktima donetim i usvojenim do dana stupanja na snagu strategije. Nadležnost, ovlašćenja i postupanje svih državnih organa koji učestvuju u borbi protiv organizovanog kriminala uređuje više zakona, od kojih su najvažniji: Krivični zakonik, Zakonik o krivičnom postupku, Zakon o policiji, Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije, Zakon o Bezbednosno-informativnoj agenciji, Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnih dela, Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela, Zakon o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku, Carinski zakon, Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranju terorizma, Zakon o poreskom postupku i poreskoj administraciji, Zakon o izvršenju krivičnih sankcija i Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala. Na osnovu važećeg zakonodavstva nosioci borbe protiv pranja novca su: Ministarstvo unutrašnjih poslova, Bezbednosno-informativna agencija, Vojnobezbednosna agencija, Ministarstvo pravde i Ministarstvo finansija (Uprava za sprečavanje pranja novca, Poreska uprava, Uprava carina).

8 PRILOG – ISTRAŽIVAČKI RAD

8.1 PRIMER 1

U smislu borbe protiv pranja novca, jedan od najvažnijih bankarskih primera se nalazi u austrijskoj „Hipo Alpe-Adrija banke”, koja je doživela ogromne gubitke u toku 2009. godine i po svemu sudeći i ranije. Dakle, Austrijska policija uhapsila je sredinom maja 2009. godine, u Klagenfurtu Wolfganga Kulterera, nekadašnjeg šefa „Hipo Alpe-Adrija banke”, zaduženog za širenje poslova te banke u istočnoj Evropi, koji se tereti za proneveru najmanje 100 miliona evra.

Naime, on se tereti da je banku oštetio za milionske iznose odobravajući kredite bez odgovarajućeg pokrića, a veliki deo tih rizičnih kredita završio je u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Pored Kulterera, u pritvoru je još jedan neimenovani menadžer ove banke, a pretreseno je deset lokacija u Koruškoj i Beču. Posebno odeljenje austrijske policije za istragu afere „Hipo Alpe-Adrija” je prošlog proleća ocenilo da je u vreme dok je i Kulterer bio šef, iz njenog bilansa nestalo najmanje sto miliona evra, od čega je deo završio u Lihtenštajnu, a deo u zemljama zapadnog Balkana.

Kriza u ovoj banci je praktično afera „bez presedana u bankarstvu Srednje Evrope“. Objavljeno je da nedostaje ukupno 47,7 milijardi evra, što je zaključak do kojeg su došli istražitelji, na osnovu podataka vanredno provedenih revizija u Hypo Grupi. Radi se naravno o iznosu koji će neko svakako morati da podmiri.

Kada se postavi pitanje ko će to podmiriti, to su onda pre svega, države Savezna Republika Nemačka i Republika Austrija. Hypo-Alpe-Adria Bank je naime banka koja je u suvlasništvu austrijske pokrajine Koruške.

Kako je, da bi odgodila slom Hypo-Alpe-Adria banke, nemačka BLB banka kupila ovu banku, i to pošto je znala za sve njene dugove, za ovaj astronomski dug odgovara i ova nemačka banka.

Dakle, ita nemačka banka je, poput Hypo-Alpe-adria banke u suvlasništvu države, odnosno Bavarske, kao nemačke pokrajine. Takođe je jasno da će poreski obveznici i birači Bavarske snositi teret otplate ovog duga⁶⁵

U smislu događaja u Hypo-Alpe-Adria banci, veoma je važno reći da je dug nastao praktično iz „čistog kriminala“, odnosno da je taj novac koji je nestao jednostavno pokraden.

Ovde praktično nije bilo pogrešnih bankarskih procena, neopreznog ulaska u rizik. Dakle, do duga nije došlo zbog svetske ekonomske krize ili zbog bilo kakvog razloga koji bi se mogao pripisati pogrešnim procenama, nekim opštim ekonomskim uslovima, ili možda slučaju.

U suštini je ovih 47,7 milijardi evra mogućeg gubitka posledica veoma svesnog ulaska u kriminalne aktivnosti, odnosno novac je jednostavno „nestao“, ili drugim rečima, pokraden je od strane lokalnih elita posebno u državama bivše Jugoslavije, kao i znatno manjim delom Italije.

Pri tome su uprave austrijske banke HAAB i nemačke BLB, prilično svesno sudelovale u kriminalnim aktivnostima. Kako su banke u suvlasništvu države (austrijske pokrajine Koruške, odnosno nemačke savezne države Bavarske), očita je korupcija političkih elita u Koruškoj i Bavarskoj. Po svemu sudeći, verovatno se radi ne samo o jednom čoveku, već o čitavom nizu kriminalnih radnji u koje je upleteno znatno više ljudi.

Posebno je intrigantno, što iz dosadašnjeg toka istrage proizilazi, da je u korupcijsko klupko uključen i veći broj političara iz Beča (to zapravo i nije neko iznenađenje, jer su političari zaista sve češće upleteni u razne prevare, korupcije, davanja mita, pranje novca i sl.).

Osim Nemačke i Austrije, afera uključuje Italiju, Sloveniju, Mađarsku i Bugarsku; dakle ukupno šest zemalja članice Evropske unije, odnosno četiri zemlje članice zone evra. Uz ove četiri zemlje Evropske unije, afera uključuje i pet zemalja Zapadnog Balkana; Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Srbiju, Crnu Goru i u manjoj meri Makedoniju i osim njih Ukrajinu i Lihtenštajn.

Stoga se po broju stanovnika zemalja koje su uključene u aferu, (oko četvrt milijarde stanovnika), po ekonomskoj snazi tih zemalja (ekonomski giganti Nemačka i Italija), kao i po broju država (ukupno trinaest), ova afera sa punim pravom smatra „najvećom bankarskom aferom u Evropi nakon Drugog svetskog rata“.

⁶⁵ <http://www.monitor.hr/vijesti/kategorija/gospodarstvo/prikazi-vijesti/500/stranica/13> (datum pristupa 18.03.2014)

Hipo Alpe-Adria banka je sa filijalama širom Balkana, tokom 90-ih godina dvadesetog veka, prerasla iz male provincijalne banke sa sedištem u Klagenfurtu, glavnom gradu Koruške, u moćnu snagu u regionu.

Međutim, posle ove prevare i kriminala, brzo je oslabila i u decembru 2010 je nacionalizovala austrijska vlada, da bi sprečila njenu definitivnu propast. Inače, rast banke je nadzirao Wolfgang Kulterer, blizak prijatelj austrijskog desničarskog političara Jerga Hajdera koji je vladao Koruškom od 1989. do 1991. i od 1999. godine.⁶⁶

Interesantno je da su obojica bili prijatelji Ive Sanadera, premijera Hrvatske od 2003. do njegove iznenadne ostavke. Veze Hipo banke sa Hrvatskom su duboke, što je kako istrada pokazuje na neki način i rezultat Hajderovih kontakata u Hrvatskoj.

Sa druge strane je utvrđeno čak i da je tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji, novac koji su hrvatska vlada i hrvatska dijaspora nelegalno koristili za nabavku oružja, bio slat preko ove banke. Ogromne sume novca koje su ostale u banci posle rata je grupa iz hrvatske političke elite ponovo investirala u Hrvatsku, a to je rezultat činjenice da je Hajder imao pristup desetinama tajnih bankovnih računa u Lihtenštajnu sa milionima evra.

Mada je Sanader demantovao optužbe da je primio slične uplate od Hipo banke dok je bio premijer, postoje dokazi o vrlo čudnim poslovima poput kupovine naizgled bezvredne zemlje u Hrvatskoj, koju vlasti naprasno proglašavaju vrednom zemljom za izgradnju do nekih propalih investicijau letovališta.

Sa druge strane, postoji i umešanost Darka Šarića, kome je navodno Hipo banka pozajmljivala novac firmama vezanim za njegove firme, preko kojih je ilegalno trgovao drogom. Takođe je pronađeno da je Šarić opraio oko sto miliona evra kroz građevinske projekte u Beogradu čiji je suvlasnik Hipo banka, mada u banci to deemantuju. Naravno, ako se pokaže da je banka finansirala i organizovani kriminal to će dati jednu sasvim novu dimenziju celoj priči.

Novo rukovodstvo "Hipo Alpe Adria" grupacije, koje se sada nalazi pod vlasništvom austrijske države, odlučilo je da od ranijih šefova ove banke zatraži odštetu u visini od preko 10 miliona evra.

Iz ovog razloga će menadžment banke podneti tužbu protiv nekadašnjeg šefa "Hipo" Wolfganga Kulterera, koji je trenutno u istražnom zatvoru, i drugih menadžera, sa ciljem da

⁶⁶ <http://www.naslovi.net/2010-09-13/rtv/poslovanje-hipo-banke-kao-scenario-za-dzejmsa-bonda/1976219>
(datum pristupa 10.03.2014)

utuži odštetu za proneveru novca, odnosno ilegalne radnje koje su dovele do teškog stanja ove ustanove.

Hipo Alpe Adria grupa je već 2009. godinu završila sa gubitkom od 1,58 milijardi evra, a u bankarskom segmentu gubitak u Austriji bio je 272 miliona evra, u Hrvatskoj 137 miliona evra i Sloveniji 24 miliona evra, dok je dobit imala banka u BiH i to 1,2 miliona evra.

Strogo poverljivi zapisnici Agencije za bankarstvo Republike Srpske, o kontrolama poslovanja Hypo Alpe Adria Bank a.d. Banja Luka, otkrivaju mogući trag povezanosti Slučaja Dodik – Hypo – Novković sa Aferom Agrobanka u Republici Srbiji.

U obe afere, su poslovne banke umešane u izvlačenje novca iz banke na tajne račune kod trećih pravnih lica, izvan Srbije i BiH, te u operacije pranja novca, a nepravilnosti i nezakovitosti u poslovanju Hypo banke Banja Luka, koje su utvrdili Agencija za bankarstvo RS i Sektor kriminalističke policije MUP-a Republike Srpske, te Jedinica za posebne istrage MUP-a RS-a, gotovo su preslikani model kriminala za koji se terete donedavno odgovorne osobe Agrobanke u Srbiji.

Međutim, nije to jedino što povezuje ova dva slučaja, odnosno ove dve bankarsko – političko korupcijske – kriminalne afere. Ove dve afere povezuju tajni računi i sumnjive finansijske operacije preko tajnih računa kod iste ruske banke sa sedištem u Moskvi, čiji je kapital i vlasništvo uglavnom u rukama pravnih i fizičkih lica sa prostora bivše Jugoslavije.

Prema tim strogo poverljivim podacima, a kako to kaže nalaz Agencije za bankarstvo Republike Srpske Hypo banka Banja Luka "je iskazala investicije u povezana preduzeća u iznosu od 2 miliona 313 hiljada konvertibilnih maraka", od čega se na šestom mestu nalazi ulaganje u suvlasništvo nad akcijama Euro Axis Bank sa sedištem u Moskvi.

Prema ovim tajnim podacima Hypo banka Banja Luka u vlasništvu je akcija Euroaxis Banke u Moskvi u visini od 392 hiljade konvertibilnih maraka.

Ovo je posebno zanimljivo kada se poveže s podacima o osnivanju ove banke. Banka je, naime, osnovana u Rusiji u vreme međunarodnih sankcija pod kojima se nalazila Republika Srbija, kao i većina zemalja u regiji, i to kao segment finansijske organizacione mreže preko koje je nelegalno stečen novac, izvlačen na tajne račune u inostranstvu. U tom trenutku prema danas poznatim podacima, tadašnju bankarsku mrežu, koja je pružala

organizacijsku logistiku njegovom izvlačenju novca iz Srbije činilo je nekoliko banaka u vlasništvu tajnih akcionara sa područja bivše Jugoslavije, i to: Anglo Yugoslav Bank Limited u Londonu; Banque Franco Yugoslav u Parizu, više tajnih računa na Kipru, kao i Euro Axis Bank u Moskvi.

Zanimljivo, sve su ove banke na određeni način istovremeno poslovno povezane i sa bankama u Hrvatskoj, kao na primer sa Zagrebačkom bankom d.d. Zagreb, bilo posredno preko korespondentskih banaka, bilo direktno. Drugim rečima, još od ranije je postojala međunarodna finansijsko – bankarska mreža za pranje novca u Srbiji, koja je imala i svoju hrvatsku vezu, uz znanje tadašnjeg hrvatskog predsednika jer su i pripadnici njegove elite preko istih banaka, na isti način izvlačili novac iz Hrvatske i prikrivali ga u operacijama pranja novca kroz mrežu tih banaka, preko kojih je i deo srpskih biznismena prao svoj nezakonito stečeni novac.

Kada je dokazana poslovna povezanost Hypo Alpe Adria bank a.d. Banja Luka sa Euro Axis bankom u Moskvi, postalo je jasno kako je to još jedan od ozbiljnih indikatora na vođenje operacija pranja novca sumnjivog porekla kroz međusobne bankarske poslove tih banaka.

Takođe, otkriven je popis banaka kod kojih Hypo Alpe Adria Bank a.d. Banja Luka ima otvorene devizne račune 2007. godine, među kojima su i računi otvoreni kod Euro Axis Banke u Moskvi, čiji je istovremeno ova banka u Banja Luci bila i suvlasnik.

Ovaj poslovno finansijski odnos dveju banaka dokazuju i poslovni podaci Euro Axis banke u Moskvi, koja kao jednu od glavnih korespondentskih banaka u BiH navodi Hypo Alpe Adria Banku u Banja Luci, dok u isto vreme kao jednu od glavnih korespondentskih banaka u Srbiji navodi upravo Agrobanku a.d. u Beogradu.

Sasvim je moguće da se radi o povezanim aferama, u kojima su obe banke i Hypo banka u Banja Luci, i Agrobanka u Beogradu bile umešane u operacije izvlačenja novca i pranja novca preko tajnih računa u inostranstvu.

U ovom slučaju moguće preko računa otvorenih kod Euro Axis banke u Moskvi, pogotovo kada se prepoznaje gotovo jednak model nezakonitog kreditnog i finansijskog poslovanja primenjivan i u Hypo Banci Banja Luka, kao i u Agrobanci Beograd. Pretpostavlja se da su Hypo banka Banja Luka i Agrobanka Beograd samo nastavili koristiti

ranije utvrđenu tranzicionu infrastrukturu za izvlačenje i pranje novca uspostavljenu u više zemalja Evropske unije, kao i u Ruskoj Federaciji.

Pomenuti dokumenti sasvim jasno dokazuju kako su Hypo banka Banja Luka i Euro Axis banka u Moskvi povezane i poslovno i suvlasnički, te da su Agrobanka i Euro Axis banka u Moskvi povezane korespondentskim odnosom, dakle poslovnim odnosom u kojem je Agrobanka u Srbiji praktično jedna od glavnih predstavničkih banaka ove banke registrovane u Rusiji.

Svakako da svi ovi podaci koji povezuju dve velike političko – bankarske korupcijsko kriminalne afere u BiH i Srbiji mogu predstavljati zanimljiv trag prema tajnim računima na kojima predstavnici vlasti i biznismeni skrivaju novac koji je nezakonito stečen, odnosno koji je posledica pranja novca.

U smislu posmatranja banaka, dešava se da od stabilnosti i uspešnosti banaka zavisi i stabilnost čitavog ekonomskog sistema zemlje. U svakom slučaju banke, moraju da imaju razvijene sisteme za upravljanje rizicima protiv pranja novca, u nameri da obezbede kontinuiranu i stabilnu likvidnost, koja predstavlja osnovni indikator poverenja bančinih klijenata.

Deluje da je u ovom slučaju, usled umešanosti politike i kriminala, Compliance funkcija bila nemoćna. Ipak, da je ta funkcija blagovremeno reagovala na pravi način, bile bi značajno veće šanse da se spreči pranje novca u ovolikom obimu.

8.2 PRIMER 2

Razvojna banka Vojvodine je jedna od domaćih banaka za koju su vezane kriminalne implikacije.

Uprava za sprečavanje pranja novca podnela je prijavu novosadskom javnom tužilaštvu, iz razloga što se osnovano sumnja da je Razvojna banka Vojvodine kontinuirano prenosila i isplaćivala sredstva firme čije je poslovanje Uprava istraživala zbog sumnje za pranje novca.

Posebno je važno da je Uprava za sprečavanje pranja novca od Razvojne banke Vojvodine, tražila da je ova banka obavesti o svakom nalogu za prenos ili isplatu novca konkretne firme pre obavljanja bilo koje transakcije, ali Razvojna banka Vojvodine je svaki put, pre svega sprovodila nalog osumnjičenog klijenta, a tek posle toga o tome obaveštavala Upravu za sprečavanje pranja novca.

Prva istraživanja su pokazala da je Razvojna banka Vojvodine na svoju ruku izvršila naloge u vrednosti od 6.192.000 dinara, čime je svakako i u velikoj meri prekršila odredbe Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranju terorizma, što je bilo saznanje koje je dovelo do činjenice da se radi o pranju novca. Interesantno je da je slučaj otkriven, nakon što je Uprava za sprečavanje pranja novca došla u posed naziva firme koja je umešana u pranje novca. Potom je došlo do toga da se u kopiji originalne prijave zbog trajanja istrage izbriše naziv firme čiji su finansijski tokovi pod nadzorom državnih organa i koja je klasifikovana oznakom „Strogo poverljivo“.

Svojim ponašanjima, Razvojna banka Vojvodine je prema objektivnim nalazima Uprave za sprečavanje pranja novca, dovela do toga da je ova nekada veoma značajna banka svojim nezakonitim aktivnostima, zapravo postupala potpuno suprotno nalogu Uprave za sprečavanje pranja novca .

Međutim, svako nepostupanje po Zakonu o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma veoma je kažnjivo i zakonski inkriminisano.

Posebno onda kada dođe do suprotstavljanja podnetom nalogu Uprave za sprečavanje pranja novca i to bez postojanja, odnosno bez navođenja opravdanih razloga i tako onemogućavanje Uprave da iskoristi zakonska ovlašćenja i privremeno obustavi izvršenje sumnjive transakcije, tada se neposredno napada efikasan sistem za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma.

Od 20. aprila do 4. maja 2012. godine, Razvojna banka Vojvodine je u svojim poslovnim aktivnostima, sprovela devet transakcija nastalih po nalogu osumnjičenog preduzeća. Pri tome, ona je Upravu za sprečavanje pranja novca obavestila sasvim redovno o tome kada je već bilo uveliko kasno za bilo kakvu reakciju Uprave ili državnih organa.

Ključna činjenica koja je dovela do usmeravanje pažnje ka Razvojnoj banci Vojvodine i njenih sumnjivih aktivnosti, jeste u tome da sama Razvojna banka Vojvodine nema odgovor na pitanje zašto su oni implementirali neke vrlo sumnjive poslovne transakcije bez da su pre toga obavestavali Upravu za sprečavanje pranja novca, a na to ih primorava Zakon.

Po Zakonu o sprečavanju pranja novca, Razvojna banka Vojvodine može da bude kažnjena sa 500.000 do 3.000.000 dinara za nepostupanje po nalogu pomenute Uprave. Ova kazna ne deluje dovoljno represivno, a pogotovu ne deluje preventivno za ovako ozbiljne nezakonite transakcije koje dovode do pranja novca.

Zbog svega navedenog, Osnovno javno tužilaštvo u Novom Sadu će u daljem toku svojih aktivnosti, pre svega da se bavi pitanjem ocene osnovanosti podnete prijave protiv Razvojne banke Vojvodine i potom konačno odlučiti da li će podići optužni predlog protiv devetoro optuženih zaposlelih u ovoj banci da su posredno ili neposredno učestvovali u aktivnostima koje su dovele do sumnje vezanih za pranje novca.

U ovom primeru ključnu ulogu imala je Compliance funkcija u Razvojnoj banci Vojvodine, jer je ona osnov za sprečavanje pojave pranja novca.

Da je Compliance funkcija obavljala svoj posao na način kako se to od nje očekuje, sigurno ne bi došlo do situacije da se događa nepravilnost ove vrste, te da se zakon ne primenjuje u praksi, u kojoj je to osnova za borbu protiv nezakonitih radnji oko pranja novca.

8.3 PRIMER 3

Postojale su i ranije sumnje u nezakonito poslovanje Razvojne banke Vojvodine, odnosno Metals banke od koje je ona nastala. Naime tokom 2011. godine, policija je uhapsila tadašnjeg predsednika Izvršnog odbora Metals banke (Ananije Pavićević) zajedno sa još osmoro saradnika koji uključuju i njegove sinove, zbog osnovane sumnje da su oštetili banku za čak 18 miliona evra.

Narodna banka Srbije je 2008. godine, kao svoju važnu aktivnost sprovedla prinudnu upravu u tu banku, a 2010. godine uhapšen je i tadašnji prinudni upravnik nekada veoma poznate i priznate Metals banke (Srđan Petrović), koji je optužen za pranje oko 3,5 miliona evra od prodaje kokaina i to jednom od najpoznatijih narko dilera i šefa međunarodnog organizovanog kriminala, koji se direktno još tada povezao sa tadašnjom Metals bankom.

Osnovna nezakonita aktivnost banke se ogledala u sledećim veoma opasnim aktivnostima:⁶⁷

- Metals banka, kasnije Razvojna banka Vojvodine je bila jedan od glavnih kreditora za članove grupe poznatog narko bosu,
- Članovi ovih grupa organizovanog kriminala su u privatizaciji kupovali domaća preduzeća,
- Članovi ovih grupa su iz ovako kupljenih preduzeća uzimali („ispumpavali“) postojeći kapital.

Jedan od primera pranja novca vezanog za Razvojnu banku Vojvodine je sledeći: preduzeće povezana sa jednim od najbogatijih ljudi u Vojvodini, uzelo je 4 miliona evra kredita od Razvojne banke Vojvodine, a da novac uopšte nije unesen od tog kredita u konkretno preduzeće. Pri tome, kredit nije vraćen, a kao poseban kuriozitet, čak je proglašen za potpuno nenaplativ.

Razvojna banka Vojvodine je je takav nenaplativ kredit, prenela na Agenciju za osiguranje depozita i Vladu Srbije, koja je preuzela sve postojeće dugove dodanim zaduzivanjem.

Ovo je pravi primer na koji je trebala da reaguje Compliance funkcija u Razvojnoj banci Vojvodine, što ipak nije bio slučaj.

⁶⁷http://www.danas.rs/danasrs/ekonomija/razvojna_banka_vojvodine_osemujnicena_za_pranje_novca.4.html?news_id=242116#sthash.8HdW575n.dpuf (datum pristupa 15.03.2014)

Razvojna banka Vojvodine je bila poznata po tome što je davala veoma povoljne kredite nekim neproverenim investitorima za njihova vrlo neproverena ulaganja, a za koje se čak sumnjalo da imaju političku zaštitu.

Kako je predmet sa svim dokazima o tome kako su odobravani krediti bez adekvatne garancije predat Tužilaštvu za organizovani kriminal, ovo Tužilaštvo bi trebalo da sa tog aspekta učini konkretne aktivnosti. Poseban problem čini opravdana sumnja da je u ovim aktivnostima u pranja novca umešan i deo pojedinaca iz krugova vlasti.

Tokom nekoliko proteklih godina, izuzetno velika svota novca proneverena je kroz veoma sumnjive kredite koje je Razvojna banka odobrala bez adekvatnog obezbeđenja.

U ovom slučaju, Tužilaštvo takođe ispituje povezanost vrhova jedne od srpskih partija sa činjenicom da deo novca od 45 kredita uzetih od Razvojne banke Vojvodine, jeste određenom licu za kupovinu preduzeća „Sloga“ iz Kaća.

Međutim, upravo je to lice za ovih pet miliona evra dobijenih kao kredit u zalog dao oranice, koje je tek trebalo da kupi i koje su u državnom vlasništvu.

U slučaju kupovine firme Sloga iz Kaća, pod sumnjom je desetak ljudi zbog sumnje da su određenom licu omogućili da kupovinom firme „Sloga Kać“ uzme i državno zemljište u okolini Novog Sada. Međutim, baš na tim lokacijama je jedino moguće širenje Novog Sada, čime je logično računaje ovog lica šta bi dobio malverzacijama.

Krivičnom prijavom nisu obuhvaćeni samo devetoro zaposlenih u Razvojnoj banci Vojvodine, osumnjičenih za navedene malverzacije, već i poznati biznismen koji je uhapšen još zbog drugih krivičnih dela.

Svi oni su počinili zloupotrebu službenog položaja u saizvršilaštvu. Neki od njih su već osuđivani zbog pranja novca u slučaju protiv izvesnog šefa narko kartela. Naime, oni su u dogovoru sa pomenutim biznismenom kršeći zakonske i podzakonske akte i interne propise banke, odobrili kredite njegovim firmama kojih je bilo oko 10. Radilo se o ukupno 45 zajmova, koji su dati bez adekvatnih sredstava obezbeđenja uobičajenih u bankarstvu.⁶⁸

Na ovaj način su oni zbog nesposobnosti otplate dospelih potraživanja, ovim firmama, a na štetu banke, pribavili imovinsku korist od 2,6 milijardi dinara, što je donelo velike poslovne nevolje banci.

Drugim rečima, ovi osumnjičeni su bez obzira na propisane zakonske propise, prema kojima se banka može maksimalno izložiti riziku od 25 posto kada daje kredite povezanim firmama, koje imaju pre svega istog vlasnika i koje su žiranti jedna drugoj, probili tu granicu.

⁶⁸<http://www.krediti.rs/vesti/akcionari-razvojne-banke-vojvodine-usvojili-dokapitalizaciju/8586> (datum pristupa 15.03.2014)

U pomenutim slučajevima, ovaj procenat rizika banke je bio iznad 30 odsto iako se radilo o povezanim firmama i radilo se o jednom vlasniku. Takođe, krediti koje je Razvojna banka Vojvodine dala tim firmama nisu pratile adekvatne garancije, pa se dešavalo da jedno preduzeće bude drugome žirant, iako se i samo zadužilo kod iste poslovne banke.

U ovom slučaju je morala da odreaguje Compliance funkcija.

Upravo se ovde krije suštinski razlog da se krediti nisu vraćali, niti je postojala dobra zaštita da Razvojna banka Vojvodine prinudno namiri dug. Isto tako je deo povezanih firmi dobio kredite pod posebnim okolnostima i uslovima za kupovinu firme „Sloga Kać“. Kao što je pomenuto, kao garanciju da će vratiti taj novac, odnosno kao sredstva obezbeđenja, dato je zemljište, koje je predmet krivičnog postupka, a radi se o državnoj svojini.

Još je jedna situacija bitna, da krediti koji su dati nisu uopšte vraćeni razvojnoj banci Vojvodine zbog blokade računa preduzeća i neodgovarajućih obezbeđenja (bankarske garancije koje su aktivirane nisu mogle biti naplaćene).

Generalni zaključak je u tome da je najveći deo tih kredita davan:

- bez ikakvog zakonskog osnova i
- licima za koja je neko naređivao van Razvojne banke Vojvodine.

Novi Sad je ovim malverzacijama, veoma mnogo izgubio, odnonsno šteta kod pranja novca nije samo za banku, već i za njeno okruženje. Naime najveće pranje prljavog novca, jeste plasirano baš u Novi Sad i njegovu građevinsku zonu. Investitori su bili upravo oni okji su kroz pranje novca, pogotovu preko Razvojne banke Vojvodine, dobijali priliku da novac dobijen kroz kredite sa posebnim uslovima i bez vraćanja, plasiraju u investicije, zgrade, hotele i sl. tada u legalne tokove. Na ovaj način je stvorena novosadska “urbanističko-građevinska” mafija.

Uprkos činjenici da je u ovom periodu Compliance funkciju u Razvojnoj banci Vojvodine obavljao mali broj, nedovoljno obučених službenika, to nije opravdanje za ovako krupne propuste.

Compliance funkcija u Razvojnoj banci Vojvodine nije delovala efikasno, jer nije sprečila aktivnosti koje su dovele do sumnje da je ovde učinjeno pranje novca.

Zajedničko za sva tri primera u ovom istraživačkom radu jeste da Compliance funkcija oraganizaciono i sa stanovišta ljudskih resursa nije funkcionisala na dobrom nivou, a to je osnova za sprečavanje pranja novca, pa možemo pretpostaviti da je naša hipoteza tačna.

ZAKLJUČAK

Iako se nagađa o bilionima i trilionima dolara, zbog same prirode krivičnog dela nema, niti se može plasirati pouzdana brojka o tome koliko je novaca oprano, na nacionalnom ili međunarodnom nivou. Bez obzira na suvoparne statističke podatke prioriteto mesto razmatranja tako složene materije svakako zauzima metodologija i tehnika pranja novca, kao i mere za njezino suzbijanje.

U poslednjoj deceniji problem pranja novca sve je aktuelniji i zbog globalizacije tržišta i tokova novca, naročito sve učestalijim korišćenjem novih tehnologija koje omogućavaju novcu da u nekoliko sekundi pređe i više kontinenata. Subjekti i institucije uključeni u pranje novca i finansiranje terorizma pokušavaju da zloupotrebe upravo slobodu kretanja kapitala i pružanja finansijskih usluga, što predstavlja opasnost za stabilnost finansijskog sistema.

Borba protiv pranja novca se sprovodi na nacionalnom i međunarodnom nivou, sa manje ili više uspeha. Uglavnom sve zemlje koje su značajnije pogođene ovim problemom imaju posebne organizacije ili jedinice u vidu radnih grupa za borbu protiv pranja novca (u Srbiji je to Uprava za borbu protiv sprečavanja pranja novca). Posebno je istaknut značaj uloge finansijskog sistema u borbi protiv pranja novca zasnovane na identifikaciji komitenata i vođenju evidencije, domaćinskom poslovanju finansijskih institucija uz jačanje međunarodne saradnje. Na nacionalnom nivou pojedine zemlje su formirale posebne jedinice za finansijske operacije koje prikupljaju informacije o mogućim slučajevima pranja novca, pa je tako u SAD formirana posebna organizacija (CEN) koja je sastavni deo trezora, sa budžetom od 23 miliona dolara i preko 50 analitičara koji imaju pravo pristupa u sve komercijalne i vladine baze podataka u potrazi za sumnjivim transakcijama. Ono što vredi posebno istaknuti jeste sve jača međunarodna saradnja na ovom polju, kao i stvaranje „pametnih prepreka“ na području prevencije i represije što je od ključnog značaja i jedan je od najefikasnijih načina sprečavanja novih mogućnosti pranja novca i finansiranja terorizma što ih stvara globalizacija.

Jačanje saradnje i zajedničko delovanje svih institucija svoj je značaj dobilo uspostavljanjem zajedničke međuinstitucionalne platforme, odnosno potpisivanjem brojnih sporazuma o saradnji te uspostavljanjem međuinstitucionalne radne grupe za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma.

Na osnovu ovog master rada, može se zaključiti da su se hipoteze, postavljene na početku ovog rada, ispostavile kao tačne. Koliko god da je teško da zakoni, kao i funkcionisanje Compliance funkcije budu besprekorni, to su definitivno faktori koji direktno utiču na sprečavanje pranje novca.

Pranje novca je upravo način osiguranja da se, na kraju, kriminal ipak isplati. Zbog toga što kriminalci nastoje prikriti nezakoniti izvor novca kako bi izbegli otkrivanje i krivično gonjenje, mere sprečavanja pranja novca i finalno oduzimanje njihove nezakonito stečene imovine (imovinske koristi) ključni su deo programa borbe protiv kriminala.

Jedinstven i efikasan sistem sprečavanja pranja novca na nacionalnom i međunarodnom nivou presudan je instrument koji će onemogućiti taj proces, ali tek u trenutku kada ceo finansijski i nefinansijski sektor trezveno pristupi tom problemu te implementira čvrste i jedinstvene mere sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma.

LITERATURA

- a) Claessens Roger, Sprečavanje pranja novca, Udruženje banaka Srbije, Beograd, 2006. Godina
- b) Barać Slobodan, Stakić Budimir, Ivaniš Marko, Praktikum za bankarstvo i finansije, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd, 2003.
- c) Roger Classens, Sprečavanje pranja novca, Udruženje banaka Srbije, Beograd, 2006. godina
- d) Stakić Budimir, Međunarodne finansije, Univezitet Singidunum, Beograd, 2010. godina
- e) Petrović Slobodan, Kompjuterski kriminal, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 2007. godina
- f) Bejaković Predrag, Pranje novca, Finansijska praksa, 1997. Godina
- g) Novoselec Petar, „Kriminalno-političko značenje i pravno uređenje pranja novca“, Ekonomski fakultet, Beograd, 1996. Godina
- h) Giunio M, „Mere za sprečavanje novca“, Slobodno preduzetništvo, 1998. Godina
- i) DeGabrielle Cynthia, Međunarodni naponi Sjedinjenih Američkih Država u borbi protiv pranja novca, Ministarstvo finansija Republike Hrvatske, 2001. Godina
- j) Lilley Peter, Finansijska teorija i praksa, 2000. Godina
- k) Petrović Slobodan, Kompjuterski kriminal, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 2007. Godina
- l) Bošković Mićo, „Aktuelni problemi suzbijanja pranja novca“, Policijska akademija, Beograd, 2001. Godina
- m) Radovanović R., Škarić-Jovanović K., „Finansijsko računovodstvo“, Ekonomski fakultet Beograd, 1999. godina
- n) Đuričin D., Janošević S.; „Menadžment i strategija“; Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu; 2007. godina
- o) Petković Aleksandar, „Forenzička revizija: kriminalne radnje u finansijskim izveštajima“, Novi Sad, 2010. godina

- p) Armstrong G, Kotler P., „Marketing – An Introduction“, fifth edition, Prentice Hall, Inc., Upper Saddle River, New Jersey, 2000. godina
- q) Kotler P., „Marketing Management“, eleventh edition, Prentice Hall, International edition, Upper Saddle River, New Jersey, 2003. godina
- r) Milisavljević M., „Marketing“, dvadesetprvo izdanje, Savremena administracija, Beograd, 2003. godina
- s) Kotler P., Reconceptualizing Marketing, European Managment Jurnal, No 4, 1994. godina
- t) Kotler P., „Marketing Management“, The Millennium Edition, Prentice Hall, New Jersey, 2000. godina
- u) Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranju terorizma
- v) Zakon o Narodnoj banci Srbije
- w) Zakon o računovodstvu i reviziji
- x) Martić, S, Mesto, uloga i značaj revizije u funkciji efikasnog upravljanja preduzećem, časopis Revizija, Beograd, 1998, br. 10, str. 4.
- y) A statement of Basic Auditing Concepts, Amercan Accounting Association, Sarasota, Florida, 1971, str. 2
- z) Vidaković, S: Revizija, osnova kompetentnosti, kredibiliteta, poverenja, autorko izdanje, Novi Sad, 2009.
- aa) Stanovište Instituta internih revizora: Tri linije odbrane za efektivni proces upravljanja rizikom i sistem interne kontrole / 3 Udruženje internih revizora Srbije, Beograd, 2013.
- bb) Tomić, S., *Kontrola usklađenosti poslovanja u teoriji i praksi*, Bankarstvo, Beograd, 5 – 6, 2007.
- cc) Stevanović T., Stanković J., Analiza ispunjenosti kapitalnih zahteva i zahteva likvidnosti u bankarskom sektoru u Srbiji, Facta Universitatis – series, Economics and Organisations, vol. 8, 2011, str. 287-300
- dd) Vunjak, N., *Finansijski menadžment*, str. 363.
- ee) Bessis, J., *Risk Management in Banking*, Mc - Graw Hill, 2002.
- ff) Ivanović, P., *Upravljanje rizicima u bankama*, Fakultet za bankastvo, osiguranje i finansije i Beogradska bankarska akademija, Beograd, 2009, str. 10

- gg) Baker H. K., Powel G.E., *Understanding financial management: A practical guide*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005, str. .89
- hh) Curčić, U. *Marketing poslovanja banke*, 2002, str.230.
- ii) Đorđević, D., *Korporativne finansije*, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Beograd, 2010, str. 307.
- jj) Barjaktarović, L., *Upravljanje rizikom*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
- kk) Gorčić, J., *Priručnik za upravljanje rizicima banke prema Zakonu o bankama sistem organi, standardi i procedure*, Proinkom, Beograd, 2006, str. 129.
- ll) Bazelska komisija je osnovana 1974. godine da bi promovisala superviziju internacionalno aktivnih banaka
- mm) Preporuke za uspostavljanje i vršenje funkcije kontrole usklađenosti poslovanja banke - Compliance funkcije, Udruženje banaka Srbije, dostupno na: <http://www.ubs-asb.com/Default.aspx?tabid=588>, datum pristupa 05.08.2013).
- nn) <http://www.ubs-asb.com/Default.aspx?tabid=588>, datum pristupa 08.08.2013).
- oo) Usklađenost i funkcija praćenja usklađenosti u bankama, Bazelski odbor za nadzor banaka, april 2005, dostupno na: <http://www.hnb.hr/supervizija/papiri-bazelske-komisije/h-uskladjenost.pdf> (datum pristupa 31.07.2013).
- pp) Zakon o Narodnoj banci Srbije, Službeni glasnik RS, br. 72/2003 i 55/2004, 85/2005 – dr. Zakon, 44/2010, 76/2012 i 106/2012.
- qq) Zakon o bankama, Službeni glasnik RS, broj 107/2005 i 91/2010.
- rr) Odluku o načinu i uslovima identifikacije i praćenja rizika usklađenosti poslovanja banke i upravljanja tim rizikom Sl. glasnik RS, br. 86 od 21. septembra 2007; 89/2007)
- ss) http://www.voban.co.rs/files/pdf/Bazel%20II%20Stub%203%20-%20Objavljivanje%20-%2031.12.2012_1.pdf (datum pristupa 02.08.2013).
- tt) http://www.ubcg.info/images/stories/bankar/BANKAR_Broj10_2010-06_WEB.pdf (datum pristupa 01.08.2013)

Internet izvori

- a) www.b92.net
- b) www.nbs.rs
- c) www.mfin.gov.rs
- d) www.informaworld.com
- e) www.fatf-gafi.org
- f) www.ifac.org